

આદિવાસી બાળકોનું બાલપત્ર

જુલાઈ-ઓગષ્ટ ૨૦૦૮

અંક : ૨૪

સંપાદક

વિક્રમ ચૌધરી
સુરમલ વહોનિયા

પરામર્શક

ભગવાનદાસ પટેલ
ચામુલાલ રાઠવા
કાનજી પટેલ
ડાહ્યાભાઈ વાઢુ

કળા સંયોજન

દેસાઈ રાઠવા

મુદ્રણ સંયોજન

નીરજ કુંગે

પ્રકાશક

ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર
૬૨, શ્રીનાથધામ સોસાયટી, દિનેશ મિલ પાસે,
વડોદરા ૩૯૦ ૦૦૭
ફોન નં. : ૦૨૬૫- ૨૩૩૧૯૬૮

અનુક્રમણિકા

સંપાદકીય	..... ૧
શિયાળે ઓલવ્યો દરિયો	..... ૩
વીજળી... (ગીત)	..... ૬
જીગરબાજ	..... ૭
ખોટો ગર્વ	..... ૯
સકલાકાકાનો મહુંડો	..... ૧૧
ઢીંગલી... (ગીત)	... ૧૪
રાક્ષસ અને જુવાનિયો	... ૧૫
રંગીલા ફૂલડાં... (ગીત)	... ૧૭
આદિવાસીના વિધાના ઘણી 'કોચરકાકા'	... ૧૮
ઈ-મેલ	... ૨૦
ખેડૂતની યુક્તિ	... ૨૨
પ્રેમચંદ	... ૨૪
શું તમે જાણો છો?	... ૨૭
અંગ્રેજી - (વાક્ય)	... ૨૯
ચાલો નવા શબ્દો શીખીએ	... ૩૧
ફરી મળીશું	... ૩૪

‘બોલ’ ના વાચકમિત્રોને વિનંતી છે કે ‘બોલ’માં સમાવાયેલ વિષયોને અનુરૂપ ખે કોઈ લખાણ તમારી પાસે હોય અથવા આપને લખવાની ઈચ્છા હોય તો તે લખી નીચેના સરનામે મોકલશો.

સંપાદકશ્રી, ‘બોલ’

૧૯, એમ.એમ. પાર્ક, બારડોલી

ફોન નં. : ૦૨૬૨૨ - ૨૨૩૩૯૪

બાળ મિત્રો,

‘બોલ’નો અંક તમારા હાથમાં હશે ત્યારે તમારી આજુબાજુ લીલુછમ હરિયાળું વાતાવરણ હશે. ચારે બાજુ નજર ફેરવશો ત્યાં સુધી હરિયાળી જ હરિયાળી દેખાશે. ચોમાસું બરાબર જામી ગયું હશે. આપણા વડીલો ખેતરમાં વાવણીનું કામ પુરું કરી રોપણી કરતા હશે. અને તમે શાળામાં અભ્યાસની સાથે મોર અને કોયલનો મીઠો ટહુકો, દેડકાનો ડ્રાઉ ડ્રાઉ, અને જો નદીમાં પુર આવ્યો હોય તો એનો ઘુઘવાટ અને નાના ઝરણાનો ખળખળ અવાજ સાંભળતા હશો. આટલા બધા સુંદર અવાજ સાંભળવાની મઝા તો ગામડાંમાં જ રહે તેણે જ મળે.

મિત્રો, તમારી શાળા કે ઘરની આસપાસ થોડું પાણી વહેતું હશે. તેમાં કાગળની હોડી બનાવી તરાવવાની, વરસતા વરસાદમાં ભીજાવાની, અને લીલા ઘાસમાં રમવાની ખૂબ મઝા આવતી હશે. પણ કાળા વાદળો એક સાથે આકાશને ઘેરી લે ત્યારે ગાજ વીજ કે વીજળીના કડાકા તમને ડરાવતા પણ હશે. આકાશમાં ગાજ વીજ થતી હોય ત્યારે શક્ય હોય ત્યાં સુધી ઘરની બહાર નિકળવું નહીં. પૂરના પાણીમાં નહાવું કે રમવું નહીં. વહેતા પાણીના વમળોમાં ડુબી જવાની શક્યતા વધારે રહે છે. તમારા વડીલો અને ગુરુજીઓ કે શિક્ષકો પણ આ વાત તમને કરતા જ હશે.

ચોમાસાના સમયગાળા દરમિયાન અનેક વનસ્પતિ ઉગી નીકળે છે. ઘણી તો આપણા વાડામાં જ ઉગે છે. કેટલીક વનસ્પતિના નામ તો તમે જાણો જ છો. અને ઓળખો પણ છો. તમે ન ઓળખતા હો તેને તમારા વડીલો ઓળખતા હશે. ઘણી વનસ્પતિની ભાજી, ફળ, મૂળનો ઉપયોગ આપણે આપણા ખોરાકમાં કરીએ છીએ. કેટલીક વનસ્પતિ તો બહુ જ ગુણકારી અને પૌષ્ટિક હોય છે. એ સિવાય આપણી આસપાસ તમે ગણીને થાકી જાઓ એટલી વનસ્પતિ ઉગે છે.

એવું કહેવાય છે કે કોઈ પણ વનસ્પતિનું પાંદડું, વેલો કે મુળીયું એવું ન હોય કે જે કોઈ કામમાં ન આવે. તમે જોયું હશે કે તમને કંઈક વાગે ત્યારે તમારા માતા-પિતા તરત કોઈ ઝાડના પાના અથવા વનસ્પતિનો પાટો બાંધે અથવા તો એનો રસ કાઢી ઘા થયો હોય તેના પર લગાવે છે. પણ મિત્રો, આપણે એનો પ્રયોગ

અજ્ઞાનતામાં નહીં ફરવો. પાકી જાણકારી હોય તો જ એ ઔષધિ વાપરવી. પરંતુ એનું જ્ઞાન મેળવવા માટે સતત પ્રયાસ કરવા અને તેની જીજ્ઞાસા રાખવી.

આપણા વડીલો પાસે આ પ્રકારની ઘણી જાણકારી હોય છે. હવે આ જાણકારી ધીમે ધીમે ઓછી થવા લાગી છે. કારણ કે આપણે હવે આપણા વડીલો પાસેથી આ પ્રકારની જાણકારી કે માહિતી મેળવવા માટે ખાસ પ્રયાસ નથી કરતા. આ પ્રકારની આર્યુવેદની જાણકારી આપણને અને સમાજને બહુ ઉપયોગી હોય છે. જાણકારી હોવી એ પુરવું નથી. એની સાથે દરેક વનસ્પતિનું, શક્ય હોય ત્યાં સુધી, જતન કરવું. ઉનાળામાં જંગલ કે ડુંગર પર દવ લાગે છે ત્યારે અનેક નાની મોટી વનસ્પતિના વેલા, છોડ કે બી બળી જાય છે. એને કારણે પહેલા જે વનસ્પતિ તમારી આસપાસ મળતી હતી તે હવે દૂર શોધવા જવું પડે છે.

મિત્રો આપણા વડીલો તો વનસ્પતિઓની પૂજા કરે છે. અને જે તે વનસ્પતિ આખી ઉખેડી નથી લાવતા. જેટલી જરૂરી હોય તેટલા મૂળ, પાંદડા, ફળ કે બી લાવે છે. જેથી જે તે ઔષધી કાયમની આપણી ધરતી પરથી નાશ ન પામે તેની કાળજી પણ આપણે લેવાની છે. એને કારણે આપણું પર્યાવરણ પણ જળવાય રહે છે. તમારે પર્યાવરણમાં આ વિશે ભણવાનું આવે છે. તમારા ગુરુજીઓ પણ તમને આ પ્રકારનું જ્ઞાન આપતાં જ હશે.

આ જ્ઞાન વડીલો પાસેથી આપણે મેળવવાનું છે. શાળામાંથી મળતા જ્ઞાન સિવાય આપણે આપણી આસપાસ જે કંઈ હોય તેની જાણકારી આપણા વડીલો પાસેથી મેળવતા રહીશું તો આપણે આ ઉપયોગી જ્ઞાનને બીજા મિત્રોને પણ આપી શકીશું.

મિત્રો તમારા માતા પિતા કે વડીલ પાસે આ પ્રકારની ઔષધીની જાણકારી હશે જ. તમે એ જાણકારી મેળવી એની ઓળખ, ખાસ કરીને ગુજરાતી ભાષામાં એનું નામ અને રચાનિક તમારી ભાષામાં નામ અને ઉપયોગ સાથે જે વિગત હોય તે લખી મોકલાવશો અને જો એ ‘બોલ’માં છાપવા યોગ્ય હશે તો આપણે ‘બોલ’માં લઈશું. મને આશા છે કે તમે તમારા વડીલો પાસેથી આ પ્રકારની માહિતી મને ‘બોલ’ માટે મોકલાવશો.

ૐૐ

૨

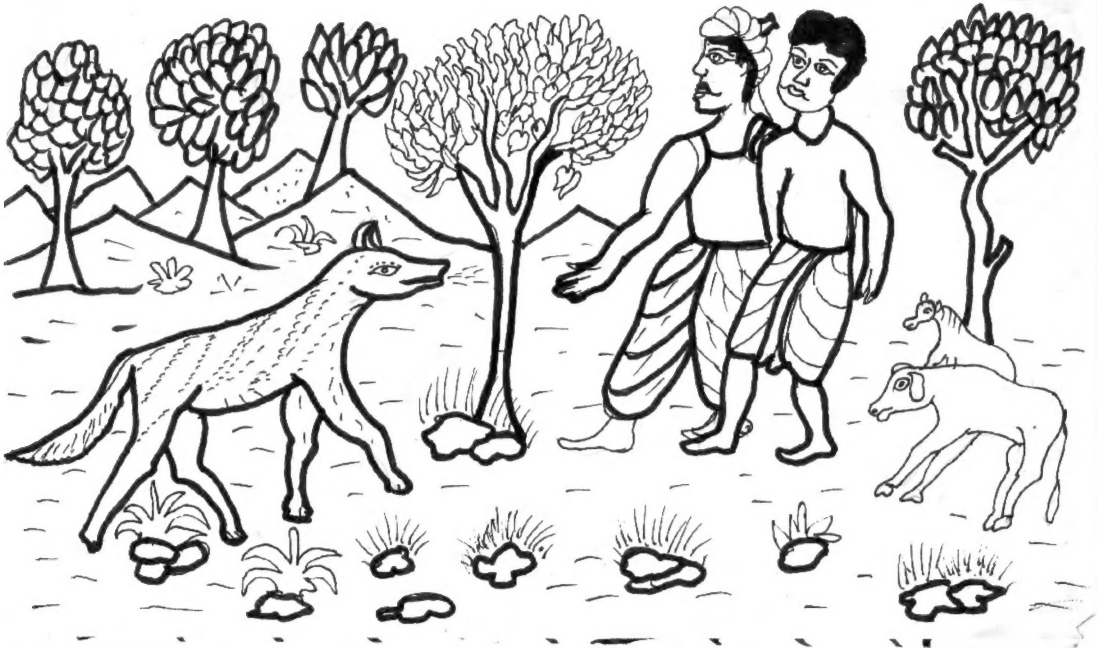

શિયાળે ઓલવ્યો દરિયો

એક ગામમાં એક કાપડનો વેપારી રહેતો હતો. એ ગામડે ગામડે જઈ કાપડ વેંદીને પોતાનું ધર ચલાવતો. ફરતાં ફરતાં એક દિવસ સાંજ થઈ એટલે વેપારી એક આડ નીચે રોકાયો. પોતાની ઘોડી આડને બાંધી તે ભાથું ખાઈને આડ નીચે સૂઈ ગયો. રાતમાં એની ઘોડી વિચાઈ.

સવારે ઊઠી વેપારી ઘોડી પાસે ગયો. જુવે તો ઘોડી પાસે પાડું. વેપારી વિચારમાં પડ્યો, ‘ઘોડી પાડું કેમ જણે?’ આ બાજુ જોયું, ઓલી બાજુ જોયું, ગોતાગોત કરી. નજીકમાં વાડી દેખાઈ. પાડાને લઈ અંદર ગયો. ત્યાં જ ઘોડીનું ટટ્ટું હતું. વેપારીએ જોયું તો વાડીનો માલિક ખાટલા પર બેઠો હતો. વેપારી એની પાસે

જ ઈ બોલ્યો ,
‘ખેડતભાઈ, તમારી
ભેંસનું પાડું મારી ઘોડી
પાસે આવ્યું ને મારી
ઘોડીનું ટટ્ટુ તમારી
ભેંસ પાસે ગયું. આ
તમારું પાડું લો ને મારું
ટટ્ટુ મને પાછું આપો.’
ખેડતે કહ્યું, ‘ના, રે
ના, આ ટટ્ટુ મારી ભેંસે
જાયું છે, હું આ ટટ્ટુ
તમને ન આપું.’

વેપારીએ ઘણી વિનંતી કરી પણ ખેડત ન માન્યો. વેપારી ડાહ્યો હતો. એણે કહ્યું, ‘ચાલો, આપણે રાજા પાસે
જઈએ, તેઓ જેમ કહે એમ કરીશું.’

બન્ને રાજા પાસે ગયા. માંડીને વાત કરી. રાજાએ પૂછ્યું, ‘સવારે ભેંસ પાસે કોણ હતું?’

ખેડતે જવાબ આપ્યો, ‘આ ટટ્ટુ.’

રાજાએ કહ્યું, ‘તો પછી આ ટટ્ટુ તારું છે. વેપારી, તારી ઘોડી પાસે કોણ હતું?’

વેપારીએ જવાબ આપતા કહ્યું, ‘આ પાડું.’

રાજાએ કહ્યું, ‘તો પછી પાડું તારું છે.’

રાજાનો ન્યાય સાંભળી વેપારી રડી પડ્યો. રડતો રડતો આગળ ચાલ્યો. રસ્તે મળ્યો શિયાળ.

શિયાળે પૂછ્યું, ‘વેપારી દાદા, કેમ રડો છો?’

વેપારીએ કહ્યું, ‘અરે ભાઈ, રાજા કહે છે કે મારી ઘોડીએ પાડું જાયું છે ને એ જ મારું! ખેડત મારું ટટ્ટુ નથી

આપતો.’

શિયાળ બોલ્યો, ‘વેપારી દાદા, હું તમને ન્યાય અપાવીશ. તમે જઈને રાજાને કહો કે હું એમને મળવા માંગું છું.’

વેપારી ફરી રાજા પાસે ગયો ને કહ્યું, ‘મહારાજ, નજીકમાં એક શિયાળ રહે છે. મારી ઘોડીએ ટટ્ટ જણ્યું એ એણે જોયું છે. મને ન્યાય આપો.’

બીજે દિવસે દરબાર ભરાયો. રાજા, રાણી, રાજકુંવર, સરદાર, બધાં હાજર હતાં. રાજાએ ખેડૂતને તેડાવી લીધો. વેપારી શિયાળને લઈ આવ્યો. બધા પોતપોતાની જગ્યાએ બેઠાં ને રાહ જોતા હતા કે હવે શિયાળ પુરાવો આપશે. પણ શિયાળ તો ઝોકાં ખાતો હતો.

‘એ શિયાળ,’ રાજાએ કહ્યું, ‘પુરાવાને બદલે ઊંઘ કાઢી રહ્યો છે?’

‘માફ કરજો મહારાજ,’ શિયાળ બોલ્યો, ‘ગઈકાલ આખી રાત મને જાગવું પડ્યું, બહુ કામ હતું.’

‘એવું તે શું કામ હતું?’ રાજાએ પૂછ્યું.

‘માફ કરજો મહારાજ, ગઈકાલે રાત્રે દરિયામાં આગ લાગી હતી, છેક સવાર સુધી એ આગ ઓલવવાનું કામ ચાલ્યું, એટલે હમણાં ઊંઘ આવે છે.’

‘કેવું જુદું બોલે છે! દરિયામાં આગ લાગે એવું કોઈએ કયાંય જોયું છે?’ રાજાએ ગુસ્સામાં પૂછ્યું.

શિયાળ બોલ્યો, ‘મહારાજ, ભેંસ જો ટટ્ટ જણી શકે તો દરિયામાં આગ કેમ ન લાગી શકે?’

રાજાને સારી પરિસ્થિતી સમજાઈ.

રાજાએ કહ્યું, ‘શિયાળભાઈ, મારી ભૂલ થઈ ગઈ! ખેડૂતભાઈ, વેપારીને એનું ટટ્ટ પાછું આપી દો ને તમારા ભેંસનું પાડું લઈ લો. પણ જો ફરી કોઈ દિવસ આવી ચાલાકી કરશો તો તમને માફ નહીં કરું.’

વેપારીને એનું ટટ્ટ મળી ગયું એટલે ખુશ થયો. શિયાળને કહ્યું, ‘શિયાળભાઈ, તમે ખરો ન્યાય કર્યો. મારું ટટ્ટ મને પાછું અપાવ્યું. તમારો ઘણો ઘણો આભાર!’ ☺☺

વીજળી

ઊંચા-ઊંચા આભલામાં નીલા આકાશમાં
ચમ-ચમ ચમકી ગઈ, વીજલડી ઝબકી ગઈ
સૂરજ દેખાય ઓલા ડુંગરાના પાસમાં
આભલું દેખાય ફેવા લાલ-પીળા રંગમાં
આછી-આછી વાદળીમાં ચમ-ચમ-ચમ... ઊંચા.

ફમઝૂમ કરતી આવી વાદલડી
ધરતી ધ્રુજાવતી ને ગગન ગજાવતી
વરસી વાદલડી સર-સર-સર.. ઊંચા... ઊંચા
મીઠાં તે ગીતડાં ગાતી ફોયલડી

આંખાની ડાળે ચૂલે ફોયલડી
નાચે મોરલિયો થન-થન-થન... ઊંચા...
ચાંદલિયો ચમકે ને તારલિયા ટમકે
રમતીને ભમતી વીજલડી ચમકે
જાય રે રાતલડી છમ-છમ-છમ ... ઊંચા...
ઊંચા આકાશમાં રમવાને નિસરવી
વાદળીની રંગમાં ધૂમવાને નિસરવી
ચમકી વીજલડી ચમ-ચમ-ચમ ... ઊંચા...

☺☺

કાલિયો એક સાહસિક છોકરો હતો. રોજ એ પોતાની બકરીઓને જંગલમાં છોડી આવતો. આખો દિવસ બકરીઓ જંગલમાં ફરે, ચરે, ને સાંજ પડે એટલે ઘરે આવી જાય.

જંગલમાં એક વાઘ રહેતો હતો. એક દિવસ એની નજર આ બકરીઓ પર પડી. પછી તો વાઘ રોજ એક બકરીને પકડી પાડે ને નિરાંતે બેસી ખાઈ જાય. આવું દસ-બાર દિવસ ચાલ્યું. કાલિયોને થયું કે મારી બકરીઓ તો આઝી હતી, હમણાં ઓછી કેમ લાગે છે? જંગલમાં કયાંય ખોવાતી તો નથી ને?

બીજે દિવસે કાલિયો બકરીઓ પાછળ ફરતો રહ્યો. ટેવ પડેલી એટલે વાઘ છુપાતો છુપાતો આવ્યો. એને જોઈ બકરીઓ નાસવા લાગી. તોયે ચાલાકીથી વાઘે એક બોકડું પકડી પાડ્યું. કાલિયાએ ક્યું કાંઈ નહીં. તે ચુપચાપ જોતો રહ્યો.

બોકડાને મારીને વાઘ એને આડીમાં ખેંચી ગયો. પછી વાઘ બોકડાને લઈ આડ પર ચઢી ગયો ને ખાઈને ખતમ કર્યો. કાલિયો ચુપચાપ પાછો ફર્યો અને બકરીઓને હાંકતો ઘરે આવ્યો.

બીજે દિવસે કાલિયો જંગલમાં ગયો. વાઘનું રહેવાનું ઠેકાણું કયાં છે, એ

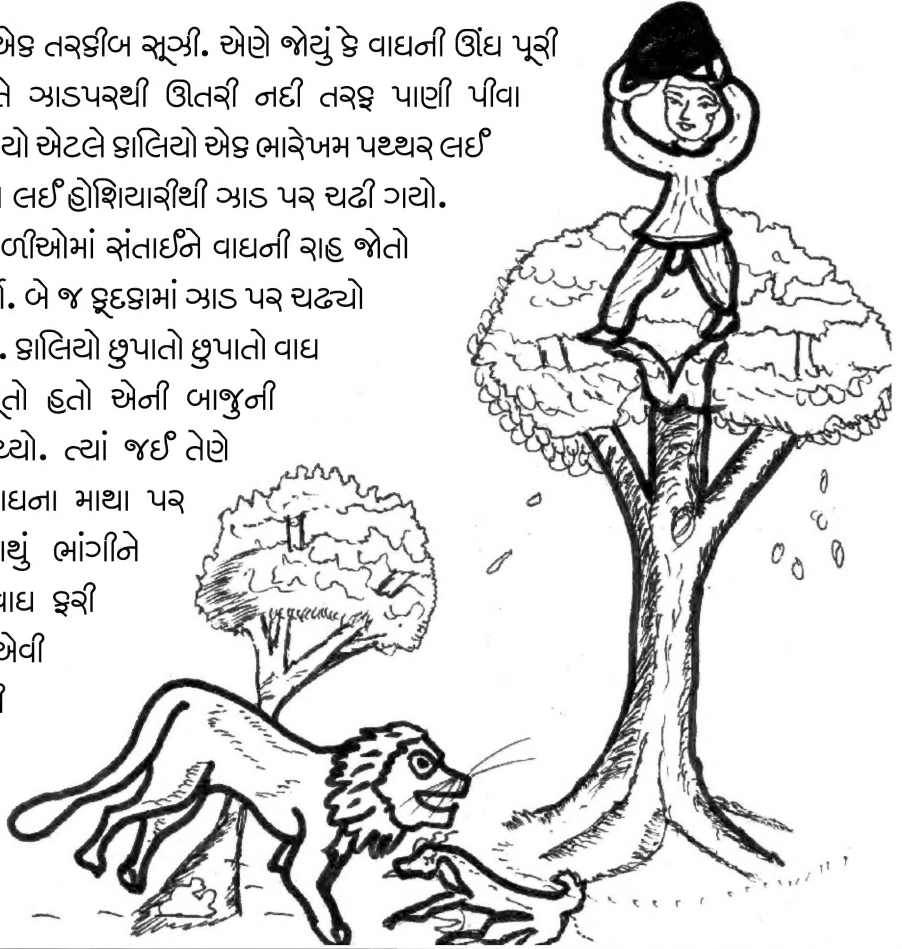
સૂવે ક્યાં છે, એ બધી તપાસ કરવા લાગ્યો. વાઘ એક આડ ઉપર સૂતો હતો. કાલિયાએ વિચાર કર્યો, ‘આ તો જંગલી જાનવર છે. હું એની નજરે પડું તો મારો ખેલ ખલાસ કરી નાંખશે. મારી પાસે તો કોઈ હથિયાર પણ નથી.’

આખરે, કાલિયાને એક તરફીબ સૂઝી. એણે જોયું કે વાઘની ઊંઘ પૂરી થઈ હતી. એટલે તે આડપરથી ઊતરી નદી તરફ પાણી પીવા નીકળ્યો. વાઘ દૂર ગયો એટલે કાલિયો એક ભારેખમ પથ્થર લઈ આવ્યો. પથ્થર માથે લઈ હોશિયારીથી આડ પર ચઢી ગયો.

ઊંચાઈએ ચઢી ડાખળીઓમાં ચંતાઈને વાઘની રાહ જોતો બેઠો. વાઘ પાછો ફર્યો. બે જ ફૂદકામાં આડ પર ચઢ્યો અને પાછો સૂઈ ગયો. કાલિયો છુપાતો છુપાતો વાઘ જે ડાળખી પર સૂતો હતો એની બાજુની ડાળખી સુધી પહોંચ્યો. ત્યાં જઈ તેણે

પથ્થર ઉપાડીને વાઘના માથા પર ઝીંક્યો. વાઘનું માથું ભાંગીને ભુસ્કો થઈ ગયું. વાઘ ફરી ઉઠ્યો જ નહીં અને એવી રીતે કાલિયાની બકરીઓ બચી ગઈ.

કે વો રાહસિક કાલિયો! ๐๐

ખોટો ગર્વ

એક ગામમાં એક ગરીબ કુટુંબ રહેતું હતું. તેમણી એક જ લાડલી દીકરી હતી. એનું નામ હતું જશુ. જશુ ખૂબ રૂપાળી હતી. મોટી થઈ એટલે એનું રૂપ જોઈ એક મોટા અને પૈસાવાળા ઘરમાંથી સ્વામે થઈ માગણી આવી. જશુના લગન બહુ ધૂમધામથી ઉજવાયાં. ગરીબ ઘરની દીકરી પૈસાવાળા ઘરમાં પરણાવી એટલે મા-બાપ ખૂબ ખુશ હતા. એમના મનમાં એવું હતું કે કપરે સમયે જરૂર પડશે તો જશુના પતિના ઘરવાળા મદદ કરશે. જશુના પતિના ઘરમાં ધન ને ધાન ખૂટાડ્યે ન ખૂટે એટલું હતું. આટલી સંપત્તી જોઈ નવી આવેલી વહુને ગર્વ થઈ ગયો.

બે- ચાર વરસ વિત્યાં અને જશુના માતા-પિતાના ઘરે બહુ ખરાબ સમય આવ્યો. ઘરમાં ખાવા માટે મુઠ્ઠીભર ધાન પણ નહીં રહ્યું એવી પરિસ્થિતિ ઉભી થઈ. દીકરીની માએ એના બાપને કહ્યું, ‘આપણી જશુ મોટા ઘરમાં પરણી છે. તમે એને મળી આવો. થોડુ ઘણું આપશે તે લઈ આવજો.’

બીંચારો ગરીબ બાપ! મેલાં કપડાં ધોઈને પહેર્યા, માથે ચીંથરાં થયે લો ફેંટો વીંટાળ્યો, હાથમાં લાકડી આલીને દીકરીને ઘેર ગયો. આંગણે જઈ ઊભો રહ્યો. જશુ તો રૂપે મહેલા હીંચકે બેહી હીંચકો ખાતી હતી.

આંગણે ઊભેલા આ ગરીબ માણસને એક છોકરાએ જોયો. ઘરમાં જઈ કહ્યું,

‘બેનબા, કોઈ ભિખારી આવ્યો છે. કંઈકે આપો તો સારું.’

જશુએ બહાર ડોકિયું કરીને જોયું તો ચીંથરાં જેવાં કપડાંમાં બાપ ઊભો હતો. શરમ આવી બોલી, ‘બાપુ, તું અહીં કેમ આવ્યો? જતો રહે.’ એટલું બોલી જશુ અંદર જતી રહી.

બાપ બીંચારો એક શબ્દ બોલ્યા વિના ઘેર પાછો ગયો. ‘આજે દીકરી ન મળી, કાલ સવારે ફરી જઈશ.’ એમ પત્નીને કહી ભૂખ્યા પેટે સૂઈ ગયો.

બીજો દિવસ ઉગ્યો. બાપ ફરી દીકરીને આંગણે જઈ ઊભો રહ્યો. દીકરી પિતાને જોઈને બોલી, ‘બાપુ, ના પાડી તોય તું કેમ આવ્યો?’ બાપ પાછો ફર્યો. ત્રીજે દિવસે પણ એવું જ થયું. દીકરીની પાડોસાંણે જોયું કે ત્રણ દિવસથી આ માણસ આવીને ઊભો રહે છે ને ખાલી હાથે પાછો ફરે છે. પાડોશી એને પોતાને ઘેર લઈ ગઈ, ખાટલે બેસાડ્યો ને બોલી, ‘બાપુ, તમે બેસો, હું હમણાં આવું છું.’ એટલું કહી પોતાની તાલેવંત પડોશાણને ઘેર ગઈને કહ્યું, ‘બેનબા, મારા ઘરમાં આજે મુઠ્ઠીભર ધાન નથી. એક ગરીબ મહેમાન આવ્યો છે. મને પાશેર અનાજ આપો, હું તમને બે ગણું પાછું વાળીશ.’ અનાજ લઈ ઘરે આવી. રસોઈ કરી અને ભૂખ્યા મહેમાનને જમાડ્યો.

એ દિવસથી પાડોશીના ઘરમાં બરફત આવવા લાગી ને જશુનાં ઘરમાં ખોટ! અનાજ વપરાઈ ગયું, ધીરે ધીરે ઘરના ઘરેણા પણ વેચાઈ ગયા. બધું જતું રહ્યું. એક સમય એવો આવ્યો કે ભરપેટ ખાવા પણ મળતું ન હતું.

અહીં, જશુના ગરીબ બાપને ઘેર પણ દિવસો પલટાયા. તેમની પાસે થોડી- ઘણી જમીન હતી. મહેનત કરી પેટ પૂરતું ઉપજતું હતું.

જશુએ વિચાર કર્યો, ‘બાપુ પાસે જઉં, થોડું ઘણું અનાજ લઈ આવું.’ તે બાપના ઘરે પહોંચી ને બધી હકીકત કહી. બાપે શિખામણ આપી, ‘બેટા, ગરીબાઈને હસવું નહીં ને મળેલી સંપત્તિથી કુલાવું નહીં. ગરીબોને આપવું એ જ ઈશ્વરની સેવા છે.’

જશુને પસ્તાવો થયો. થયેલી ભૂલ સુધારી. તે પછી તે પણ સુખમાં રહેવા લાગી. ☺☺

સકલાકાકાનો મહુડો

મિત્રો, તમારી જેમ હું પણ નાનપણમાં માથે ટોપલી મૂકીને મળસેકે ચાર વાગ્યાથી આઠ-નવ વાગ્યાના સમયગાળામાં ગામના ખેતરો અને સિમ-શેઢઓમાં રખડતો- ફરતો. મહુડાંનાં ફૂલ વીણવા માટે એપ્રિલ અને મે મહિનાઓમાં તો ગામ-ફળિયાના મિત્રો સાથે હરીફાઈમાં નીકળી જતો - કોણ કેટલાં મહુડાં વીણીને એકઠાં કરે છે! ત્યારે મને સમજ ન હતીકે આ મહુડાંનાં ફૂલો વીણવાથી શું મળે છે?

હાલમાં, હું એક વડીલ સકલાકાકાને મળવા ગયો હતો. વાત-વાતમાં મહુડાંના આડ વિશે વાત નીકળી. એમણે મને મહુડાનું આડ આપણા આદિવાસીનું કલ્પવૃક્ષ છે એવું સમજાવ્યું. એમણે કહ્યું, ‘મહુડાંનાં ફૂલ વીણવાથી સારા વિચારો આવે છે.’

હું તરત પૂછી બેઠો, ‘કઈ રીતે ? એમાંથી તો દારૂ બને છે અને દારૂ તો માણસના શરીરને ખલાસ કરી નાખે છે.’ તેમણે કહ્યું, ‘જો ભાઈ, મહુડાં વીણવા જવા માટે મળસેકે ત્રણ-ચાર વાગ્યે ઉઠવું પડે; મહુડાના આડ સુધી ચાલવાથી શરીરને વ્યાયામ મળે છે; બેસીને તો ક્યારેક વાંકા વળીને મહુડાં વીણતાં ઘૂંટણ અને કમરને કસારત મળે છે; ફેફસાંમાં શ્વાસોશ્વાસનો ભરાવો સારી રીતે થાય છે; એટલે

લોહીનું ભ્રમણ શરીરમાં સારી રીતે થાય; શરીરમાં પરશેવો થાય; બાર-એક વાગ્યા સુધી મહુડાં વીણતાં રહેવાથી થાક અનુભવાય; થાકને લીધે ભૂખ લાગે; ભૂખ લાગવાથી સૂકો રોટલો ચાવી-ચાવીને ખવાય;

ચાર્વી-ચાર્વીને ખાધેલો ખોરાક સારી રીતે પચે; જેને લીધે ઊંઘ સારી આવે અને ઊંઘ સારી આવવાથી મન સ્વસ્થ રહે અને જો મન સ્વસ્થ રહે તો વિચારો સારા આવે. એટલું જ નહીં વિચારો સારા આવે તો જીવન સારું જીવાય.’

સકલાકાકાની આ વાત સંભળીને હું એકદમ અવાક થઈ ગયો. મને નાનપણના દિવસો યાદ આવી ગયા. મનમાં ઊંડે ઊંડે એવું લાગવા લાગ્યું કે હવે હું મહુડાં વીણવા જતો નથી તેથી કદાચ મારું શરીર, મન, બુદ્ધિ નબળાં પડતાં જાય છે. આ વિચારો મનમાં ચાલતાં હતા કે સકલાકાકાએ વાતનો દોર હાથમાં લીધો.

એમણે કહ્યું, ‘પોયરા, મારા દાદાના વખતમાં સારા દેખાય છે એ ખેતરમાં પર્યાસ મહુડાંનાં આડ હતાં. તેમાંથી આજે માંડ દશ આડ બચ્યાં છે. વર્ષે એક આડ બારસો-પંદરસો રૂપિયાની આવક આપે છે. એટલું જ નહીં પંદરસો-બે હજાર રૂપિયાની ડોડીઓ એક આડમાંથી મળી આવે છે. હવે, તું ભણેલો-ગણેલો છે. જરા હિસાબ કર તો.’

હું મનમાં ગણતરી કરવા લાગ્યો. એક મહુડાના આડમાંથી રૂ. ૧૨૦૦, એટલે દસ મહુડાંના આડના રૂ. ૧૨,૦૦૦ થાય. ઉપરાંત, એક મહુડાંની ડોડીઓ રૂ. ૧૫૦૦ આપે તો દસ મહુડાંની ડોડીઓના રૂ. ૧૫,૦૦૦ થાય. મહુડાંના ફૂલના રૂ. ૧૨,૦૦૦; મહુડાંની ડોડીઓના રૂ. ૧૫૦૦૦, એટલે દસ મહુડાંનાં આડની એક વર્ષની ફૂલ આવક રૂ. ૨૭,૦૦૦ થાય !!

હું ચોંક્યો. વિચારવા લાગ્યો કે જો આદિવાસી બાળકો ભણતાં-ભણતાં પોતાનાં ખેતર-ટેકરીઓ કે કોતરની ધાર અથવા ગોચર-પડતર જમીનો પર મહુડાંનાં આડ પંદર વર્ષ સુધી મોટાં કરે તો તેઓની આગલી જિંદગીમાં લીલાલેર થઈ જાય. નોકરી-ધંધા, રોજગારીનો કોઈ સવાલ જ ઊભો નહિ થાય. આવો સોનેરી વિચાર મનમાં ચાલતો હતો કે તરત કાકાએ પૂછી પાડ્યું, ‘પોયરા, કેટલા રૂપિયા થાય છે બધા મળીને?’

મેં કહ્યું, ‘દસ મહુડાના આડના રૂ. ૨૭,૦૦૦’.

સકલાકાકાની જાડી ભરાવદાર મૂછોમાં હું આનંદ જોઈ શકતો હતો. તેઓ પોતાના ઉપર ગૌરવ અનુભવી રહ્યા હતા. જાણે કોઈ ઉદ્યોગપતિએ પોતાની કંપનીનો વર્ષનો ફૂલ અર્ચ કાઢી નાખીને નફાનો હિસાબ કર્યો હોય તેમ કાકાએ ખોંખારો ખાઈને મૂછો પર જમણો હાથ ફેરવ્યો. અને પાઘડી સીધી કરતાં કહ્યું, ‘તું ભણેલો

છે. હવે મને જવાબ આપ, આદિવાસી માણસ ભણ્યા વગર સારી રીતે જીવન જીવી શકે કે નહીં?
મેં માથું હલાવીને જવાબ આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો. બોલાઈ ગયું, ‘ભણવાની કંઈ જ જરૂર નથી.’

તેમણે મારામાં જાણવાની જિજ્ઞાસા જોઈને વાતને આગળ ચલાવી. કહ્યું, ‘અમારા બાપ દાદાના સમયમાં લોકોએ ખૂબ કપરા દિવસો જોયા હતા. ક્યારેક ઉંદરિયો દુષ્કાળ તો ક્યારેક તીવ્ર ધુધાળ. લોકો જંગલમાંથી કંદ-મૂળ, ફૂલ શોધી તે ખાઈને દિવસો કાઢતા હતા. આવા દુષ્કાળનાં વર્ષોમાં મહુડાંનાં ફૂલો તો તારણહાર બની રહેતાં. લોકો સવારે વાંસનાં બીના લોટમાં મહુડાંના ફૂલો નાખી, તેને શેકીને ખઈ, ઉપર પેટ ભરી પાણી પી લેતા. એટલે દિવસ નીકળી જાય. અમુક લોકો તો મહુડાંના શેકેલાં ફૂલોમાંથી લાડુ બનાવીને ખાતા. કેટલાંક બાફીને કંદમૂળ સાથે ભેળવીને ખાઈ લેતાં. મહુડાંનાં ફૂલમાંથી ફક્ત દારૂ જ બનાવાય છે એવું નથી. મહુડો તો કકડતી આંતેડીનો કકડાટ ભાંગનાર છે. આ મહુડાના આડ વિશેનું જ્ઞાન તમારા જેવા ભણેલા-ગણેલા લોકો સમજી જાય તો પછી કે’વાનું શું?’

મારા મનમાં વિચાર આવ્યો કે એટલે જ આપણા પૂર્વજો આ બધાં આડવાંઓને દેવ ગણીને વાર-તહેવારે પૂજતા હતા. અંદર-અંદર થવા લાગ્યું કે મારા જેવા ભણેલા આદિવાસીઓએ સકલાકાકાનું ગણિત સમજી લેવાનો સમય પાડી ગયો છે. આપણે ભણીગણીને નોકરી માટે ઘર-કુટુંબ છોડીને શહેરોનાં કારખાનાંઓમાં પીસાઈએ-સળગીએ છીએ. કોઈના ગુલામ બનીને રિબાઈ-રિબાઈને ડરથી જીવીએ છીએ. એના કરતાં આપણા ઘર-આંગણાની નિશાળમાં બેસી વડીલો પાસેથી એમનું સામાજિક જ્ઞાન મેળવી આપણા પૂર્વજોની જીવનદૃષ્ટિનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. ૐૐ

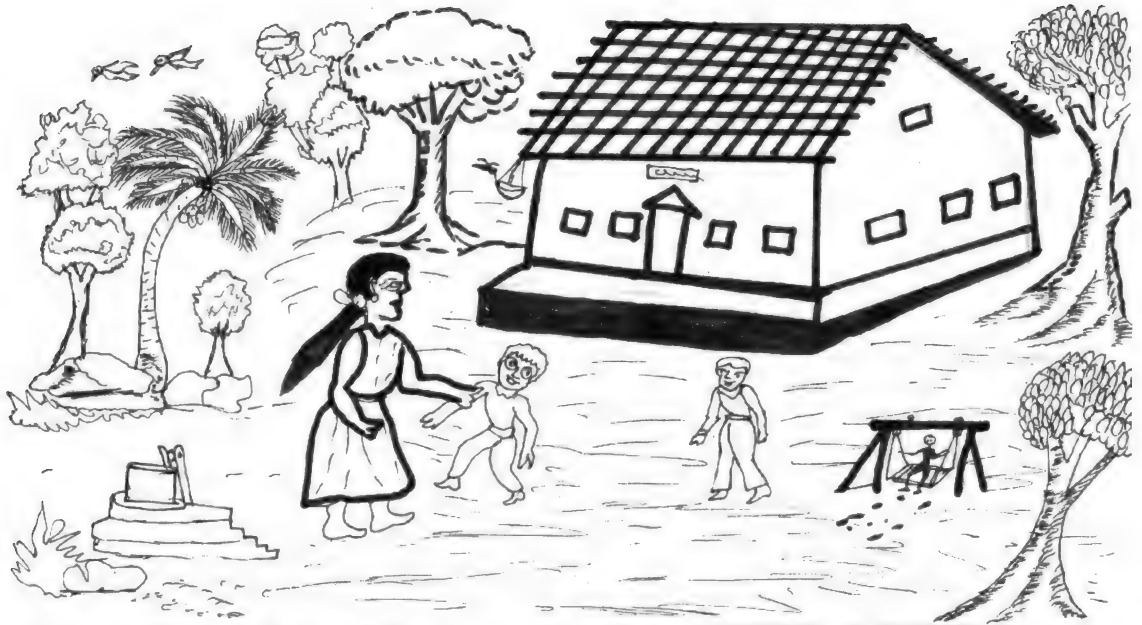

ઢીંગલી

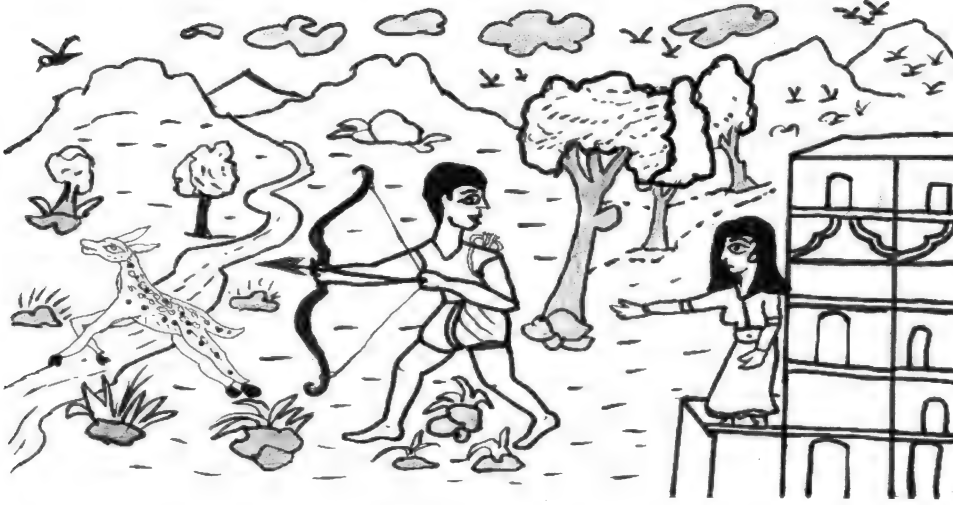

મેં તો બનાવી ઢીંગલી મજાની
કેવી રૂપાળી ઢીંગલી મજાની... મેં તો..
ઢાતણ કરાવું એને ના'વણ કરાવું.
સુંદર મજાનાં કપડાં પહેરાવું.
કાળી કાળી આંખડીમાં કાજળ લગાવું... મેં તો..
શીરો-પૂરીનું ભોજન કરાવું.

હાથમાં લઈ એને ચૂલે ચૂલાવું.
હસતાં-રમતાં આંનદ કરતાં... મેં તો..
ખોળામાં લઈ હુંતો એને રમાડું.
ઓળીમાં નાખી એને સુવડાવું.
હળવે હળવે એને હીંચકો નાખું... મેં તો..
☺☺

રાક્ષસ અને જુવાનિયો

એક જુવાનિયો ધનુષ્યબાણ લઈ જંગલમાં શિકાર કરવા ગયો. એને એક હરણી દેખાઈ. જુવાનિયો હરણીની પાછળ પડ્યો. જંગલમાં એક રાક્ષસનો બંગલો હતો. હરણી એ બંગલા પાસેથી પસાર થઈ. જુવાનિયો પણ પાછળ પાછળ દોડ્યો. રાક્ષસની દીકરી એકલી એ બંગલામાં રહેતી હતી. જુવાનિયાને જોઈ એ બોલી, ‘અરે ભઈલા, તું આ જંગલમાં કેમ આવ્યો? તને ખબર નથી? મારો બાપ રાક્ષસ છે. માણસોને ખાય છે, તને નહીં છોડે!’ એટલામાં દૂરથી રાક્ષસ આવતો દેખાયો. એણે મોઢામાં અને હાથમાં માણસોને ઝાલ્યા હતા. રાક્ષસને જોઈ જુવાનિયો હેબતાઈ ગયો. છોકરીએ ઝડપ કરી એને બંગલામાં સંતાડી દીધો.

આંગણામાં ઊભા રહી રાક્ષસ બોલ્યો, ‘બેટા, દરવાજો ખોલ.’ પણ દીકરીએ બારણું ખોલ્યું નહીં. રાક્ષસે બારી પાસે જઈ અંદર ડોકિયું કર્યું. એને માણસની ગંધ આવી. એટલે બોલ્યો, ‘બેટા, મને માણસની ગંધ આવે છે.’

દીકરીએ કહ્યું, ‘ના બાપુ, એ તો મારી જુવાનીની ગંધ છે.’

રાક્ષસે જવાબ આપતા કહ્યું, ‘અરે બેટા, ઘરમાં દુશ્મન પેઠો છે. તને મારી નાખશે.’

જુવાનયો શિંગડામાં મધમાખી ભરીને લાવ્યો હતો. એણે બારીમાંથી એ મધમાખી બહાર ફેંકી. મધમાખી રાક્ષસ પર ટૂટી પડી. ‘ઓ રે મારા બાપ’, ચીસો પાડતો રાક્ષસ નાહો. રક્તામાં એને મળ્યાં એક શિયાળ, વાંદરો ને વાઘ. બધાએ રાક્ષસને પૂછ્યું, ‘કેમ રાક્ષસદાદા, રોજ તો ડુંગરામાં ને ખીણોમાં માણસોને પકડતા ફરો છો. આજે ક્યાં નાસી રહ્યા છો?’

રાક્ષસે ગભરાઈને કહ્યું, ‘અરે, મારા ઘરમાં દુશ્મન પેઠો છે, એટલે ભાગી રહ્યો છું! મારી જોડે ભેગા ચાલો તો સૌ મળી એને ભગાડી દઈએ.’

‘ચાલો, ચાલો,’ કરી બધાં પાછાં વળ્યા ને રાક્ષસના ઘરના આંગણમાં આવીને ગોઠવાઈ ગયા.

જુવાનયો તો છરો લઈ અનાજની કોઠીમાં ચંતાએલો હતો. પહેલા શિયાળ ઘરમાં ધુર્યો. એ એક કોઠીથી બીજી કોઠી પર કુદકા મારતો જાય ને અંદર ડોકિયું કરતો જાય. શિયાળે કોઠીમાં ડોકિયું કર્યું ને જુવાનિયાએ એનું નાક જ કાપી નાખ્યું. શિયાળ, ‘કુઈ કુઈ’ કરતો બહાર આવ્યો. નાક ઉપર હાથ મૂકી બોલ્યો, ‘ઘરમાં દુશ્મન નથી ને કોઈ નથી. મારો વિશ્વાસ ન હોય તો વાંદરાને મોકલો’. વાંદરો અંદર ધૂર્યો ને દરેક કોઠામાં પૂંછ ઘાલીને ગોળ ગોળ ફરવા માંડ્યો. જુવાનિયાએ એની પૂંછ જ કાપી નાખી. ચીસો પાડતો ને ભાગતો વાંદરો બહાર આવી બોલ્યો, ‘ઘરમાં દુશ્મન નથી ને કોઈ નથી. હું છેતરું છું એમ લાગતું હોય તો વાઘદાદા, તમે અંદર જોઈ આવો.’

વાઘે જોરથી ત્રાડ પાડી ને અંદર ધૂસી ગયો. એણે કોઠામાં ડોકું ઘાલ્યું કે જુવાનિયાએ એના કાન કાપી કાઢ્યા ને પીઠપર લાકડીથી માર માર્યો. બહાર આવીને જુવે તો શિયાળ ને વાંદરા બેય દાંત કાઢતા હતા. પછી બધાએ એકબીજા સામે જોયું ને જોરથી ચિઘ્લાયા, ‘ભાગો, ભાગો, રાક્ષસના ઘરમાં દુશ્મન પેઠો છે.’

એ બધા ભાગવા માંડ્યા. એટલે રાક્ષસેય એમની સાથે ભેગો દોડવા માંડ્યો. ઘર છોડી જંગલમાં બીજી જગ્યાએ રહેવા લાગ્યો. પછી કોઈ દિવસ ઘરે પાછો ગયો જ નહીં.

૧૬ એ મોટા બંગલામાં રાક્ષસની દીકરી અને જુવાનિયો ખાઈપી ને લહેર કરતાં રહ્યાં. ૐૐ

રંગીલાં ફૂલડાં

ફૂલડાં રંગીલાં ફૂલડાં રંગીલાં
વાયુની લહેરખીએ ઝૂમતાં બાગમાં ... ફૂલડાં
લાલ- પીળા રંગનાં ફૂલડાં ગુલાબનાં
બાગમાં શોભે મારા ફૂલડાં ગુલાબનાં
મીઠી લહેરાતી બાગમાં... ફૂલડાં
ફૂલ ખીલે મોગરાના ઘોળા ઘોળા રંગમાં

ફૂલ વીણી લાવુંમ હું તો જુદા જુદા રંગમાં
ગજરો બનાવું હું તો નવા નવા રંગમાં... ફૂલડાં
આવે પતંગિયાં રમવાને બાગમાં
નાચે પતંગિયાં ફૂલડાંની રંગમાં
નાચું હું તો ઝૂમતી આજ એની રંગમાં... ફૂલડાં
ૐૐ

આદિવાસી વિધાના ધણી ‘કોચરકાકા’

મિત્રો, આપણા ગુજરાત રાજ્યના ઉત્તર ગુજરાત, દક્ષિણ ગુજરાત અને મધ્યગુજરાત એમ ત્રણ વિભાગો છે. ગયા અંકોમાં આપણે દક્ષિણ ગુજરાતના આદિવાસી ‘શિવરામ’ અને ‘બુટકાબેન’નો પરિચય મેળવ્યો હતો. આ અંકમાં મધ્ય ગુજરાતના એવા જ જાણીતા, લોકમાનસમાં વસી ગયેલા ‘કોચરકાકા’ની વાત કરીશું. જાડી ભરાવદાર તેમજ હાથથી વળ ચઢાવેલી અણીવાળી મૂછો; માથે વળ ચઢાવેલી રાઠવી પાઘડી; ખમ્મિસ તો પુરાણી ફેશનનું- બેઉ ખભે પટ્ટીઓ, છાતીના બેઉ ફાળ ઉપર એક ખિરચું અને લંગોટીમાં વીંટળાયેલો સાવ સરળ સ્વભાવનો જીવ. તેમને શોધતા લોકોને પોતાના ગામ આવતાં અગવડ ન પડે એટલે કોચરકાકા દર શનિવારે ઉદેપુરના ગંગેશ્વર મહાદેવના મંદિરની પાછળ એક બીજું મંદિર છે એ મંદિરના ઓટલે જ બેઠેલા રહેતા.

જેથી લોકો ત્યાં જ આવીને કોઈ પણ કામની પતાવટ કરતા. હાલમાં કોચરકાકા ધોલારામજીના મંદિરે બેઠક જમાવે છે.

નર્મદા નદીને સમાંતર પૂર્વમાં ઓરસંગ નદી આવેલી છે. કોચરકાકા ઓરસંગના કાઠે આવેલા ગાબડિયા ગામના થાવરિયાભાઈ રાઠવાના પુત્ર. મૂળ નામ કોચરભાઈ પણ સૌ તેમને કોચરકાકાથી જ સંબોધે છે. તેમની માતાનું નામ ભંગડીબેન રાઠવા અને પત્નીનું નામ મોજલીબેન રાઠવા. મૂળ તેમનું બંડોળિયા ગોત્ર. કોચરકાકાના સ્વાત ભાઈઓ. તેમાં તેઓ સૌથી મોટા, આઝાદીના સમયગાળામાં જન્મેલા. તેઓ પોતાની પેઢી-દર પેઢી ચાલનાર ખેતી-જંગલ અને પશુપાલન સાથે સંકળાયેલા છે. આપણા આદિવાસી વિસ્તારોમાં જાતિ ઉપરથી આખો વિસ્તાર ઓળખાય છે. જેમ ધોડિયા એટલે દુબળાઓનો વિસ્તાર, ડાંગના લોકોનો ડાંગી વિસ્તાર, દેહવાલીઓની દેહેપાટી, માવચીની માવચારપાટી, આંબુડાપાટી, નિમાડપાટી, માથાવાડપાટી, રાજપીપળા તરફ ફઠાલિયા વિસ્તાર, તેમ રાઠવા આદિવાસીઓનો રાઠ વિસ્તાર. આ વિસ્તારની વિશેષતા છે અહિંના ‘પિઠોરાચિત્ર’. આ પિઠોરા ચિત્રનો લખનારો-દોરનારો તે

‘લખારો’ નામથી ઓળખાય. પિઠોરો એટલે આ વિસ્તારના રાઠવા આદિવાસીઓનો જીવતો-જાગતો દેવ. પોતાના ઘરની ભીંત ઉપર આ દેવનું રથાન હોય છે. કોચરકાકા રાઠવિસ્તારના જાણીતા લખારા છે. ઉપરાંત, બડવાની બડવાગીરી તો તેમની સાત પેઢીથી ચાલતી આવેલી છે. આખા વિસ્તારમાં કોઈ સ્થાનમાં રહે તેની ખબર અંતર કોચરકાકા પાસે હોય જ. કોચરકાકા આડમૂળ-પાનવેલીની દવા કરીને કોઈપણ પ્રકારની બીમારી કાબૂમાં લઈ વ્યક્તિને સ્થાજી કરે છે. ગાબડિયા ગામ જંગલખાતામાં આવતું હોવાથી તેમની પાસે વનચૌષધિઓનો પુષ્કળ ખજાનો રહે છે. ભાગ્યે જ તેઓ કોઈ આવનારને ઘરે મળે. તેઓ આમતેમ ફરતા જ હોય. ‘આ ગામમાં કોઈ બીમારી છે તો ચાલો’, ‘પેલા ગામમાં કોઈને પિઠોરની બાધા-માનતા લેવી છે તો ચાલો’, ‘ત્યાં ફલાણા ગામમાં પિઠોરો લખવાનો છે તો ચાલો’. તેઓ પોતાના વિસ્તારના લોકો માટે ખડેપગે ઊભેલા રહેતા હોય છે.

લખારા તરીકે તેમની આખી ટુકડીમાં તેઓ પાયામાં રહે છે. પિઠોરાનું ગાણું, મંત્રતંત્રના તેઓ જાણકાર હોવાથી પિઠોરની પૂજાવિધિ એમના હાથમાં રહે છે. પિઠોરો લખતી વખતે તેમની સાથે તેમનો નાનો ભાઈ કરશન, તેમના પુત્ર શંકર અને વરસન તથા માણકા ગામના ભૂરા થાવરિયા પણ સાથે રહે છે. આ પાંચ જણની ટુકડી છોટાઉદેપુર તાલુકાનાં ગામોમાં ‘લખારા’ તરીકે પ્રખ્યાત છે.

ઉપરાંત, કોચરકાકા મૂર્તિકલાના પણ જાણકાર છે. મૂર્તિકલાનું જ્ઞાન તેમને તેમના બાપદાદા પાસેથી પરંપરામાં મળેલું છે. લાકડા અને પથ્થરમાંથી તેઓ મૂર્તિઓ ઘડવાનું કામ કરે છે. તેમના હાથે રાઠવિસ્તારનાં ઘણાં ગામોમાં મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના ‘પાળિયા’ બનાવીને મૂકેલા છે. પાળિયા બનાવવા તેઓ અઠવાડિયાના ચોક્કસ કોઈ બે દિવસની પસંદગી કરે છે. માનતા રાખીને વિધિ-પૂજા દ્વારા પાળિયાની કામગીરી કરતા હોય છે.

આ સિવાય તીરકામઠાં, ખેતીનાં ઓજારો, સુથારી કામ, તેમજ ઘર બાંધવા જેવાં ઈતર કામોમાં પણ તેઓ નિપુણ છે. પોતાનાં ગામમાં કે આસપાસનાં ગામોમાં કોઈનું ઘર બનાવવાનું હોય, કોઈને ખેતીનાં ઓજારો-હુળ, કરબ, વગેરે બનાવવા હોય- તો સ્થાજીક રીતે જ આવી જાય. આવી બહુમુખી પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિ છે કોચરભાઈ. લખારા, બડવા, વનચૌષધીના જાણકાર, મૂર્તિકલાના જાણકાર, સુથારીકામ વગેરે વિષયો તેમની આંખે, મુખે, જીભે, હાથે, સદંતર રહેલાં છે. આખો રાઠવિસ્તાર તેમની આ નિપુણતાથી પરિચિત છે. ૭૯

ઘણાં વર્ષો થી આપણે પત્ર વ્યવહાર ટપાલ દ્વારા જ કરતાં આવ્યાં છીએ. આપણે કોઈને પત્ર મોકલવો હોય તો કાગળ ઉપર હાથથી લખી પોસ્ટ ઓફિસ અથવા કુરિયરમાં આપીએ છીએ. આ પત્ર આપેલ સરનામા પર પહોંચવા માટે પાંચથી આઠ દિવસ લાગે છે. જો પરદેશ પત્ર મોકલવો હોય તો વીસથી ત્રીસ દિવસનો સમયગાળો જોઈએ. પણ આજના યુગમાં વિજ્ઞાનમાં થતાં પ્રગતીના લીધે કમ્પ્યુટર અને ઈન્ટરનેટ દ્વારા આપણે ભારત તેમજ અન્ય દેશોમાં કોઈને પણ બે થી ત્રણ મિનિટમાં પત્ર પહોંચાડી શકીએ છીએ.

આ પદ્ધતિને ‘ઈ-મેલ’ કહેવાય છે. ઈ-મેલ એટલે ‘ઇલેક્ટ્રોનિક મેલ’. આપણે જે પત્ર કમ્પ્યુટર ઉપર તૈયાર કરી ઈન્ટરનેટ દ્વારા મોકલીએ, તેણે ઈ-મેલ કહેવામાં આવે છે. જે રીતે આપણા ઘરનાં સરનામાં હોય છે તે જ રીતે ઈન્ટરનેટ ઉપર ઈ-મેલ મોકલવા માટે આપણું પોતાનું ઈ-સરનામું હોવું જરૂરી છે. આ માટે પોતાનું ઈ-મેલ એકાઉન્ટ ખોલવું પડે છે. આ એકાઉન્ટ ખોલવા માટે જુદી જુદી વેબસાઈટ હોય છે, જેવી કે yahoo, gmail, indiatimes, વગેરે. આ વેબસાઈટ ઉપર જઈને આપણે કોઈ પણ નામથી એકાઉન્ટ ખોલી શકીએ છીએ. દા.ત. તમારું નામ ગોપાલ હોય તો તમે gopal@gmail.com નું એકાઉન્ટ ખોલી શકો છો. દરેક આવા એકાઉન્ટને ગુપ્ત શબ્દ (password) આપવો પડે છે. આથી જે વ્યક્તિનો ઈ-મેલ એકાઉન્ટ હોય તે જ વ્યક્તિ એ એકાઉન્ટ જોઈ શકે છે.

જ્યારે ઈ-મેલ એકાઉન્ટ વાપરીએ ત્યારે સૌપ્રથમ પોતાના એકાઉન્ટનું email-id તેમજ password આપવું પડે છે. તે પછી ઈ-મેલમાં પત્ર લખવાની સગવડ હોય છે. ઈ-મેલનો ઢાંચો આ પ્રકારે હોય છે:

(To) - તમારે જેણે પત્ર મોકલવો હોય તેનું ઈ-સરનામું આપવું.

(CC) - એક કરતાં વધારે વ્યક્તિઓને એજ ઈ-મેલ મોકલવો હોય તો સૌનાં ઈ-સરનામાં અહીં લખવા. દરેક સરનામા પછી અર્ધવિરામ ચિહ્ન મૂકવું જરૂરી છે.

(Subject) - આ જગ્યાએ પત્રનો વિષય ટૂંકમાં લખવો.

જે રીતે આપણે ઇ-મેલ મોકલીએ, એ જ રીતે અન્ય વ્યક્તિઓ આપણને આપણા ઇ-મેલ એકાઉન્ટમાં ઇ-મેલ મોકલી શકે છે. આપણે એને વાંચીએ નો જવાબ પણ તરત જ આપી શકીએ છીએ.

ઇ-મેલ મોકલવા માટે કમ્પ્યુટરમાં ઇન્ટરનેટ કનેક્શન લેવું પડે છે. આ કનેક્શન લેવાથી આપણે ઇન્ટરનેટ વાપરી શકીએ છીએ. જો તમારા ઘરે કમ્પ્યુટર ના હોય તો તમે બહાર ઇન્ટરનેટ કેફેમાં પણ જઈ શકો છો, જ્યાં અમુક ફી આપી ઇન્ટરનેટની સુવિધા મેળવી શકો છો. ઇ-મેલ વ્યવહારથી આપણે ઓછા સમયમાં પત્ર વ્યવહાર કરી શકીએ છીએ. ઇ-મેલ વાપરવાથી કાગળનો વપરાશ પણ ઘણો ઓછો થઈ ગયો છે.

તો મિત્રો, તમે પણ તમારું ઇ-મેલ એકાઉન્ટ ખોલી દુનિયા જોડે સંપર્ક માં રહી શકો છો.

YAHOO! MAIL neeraj_bhasha@yahoo.co.in Offline
Sign Out, My Account, Mail Classic Yahoo! | My Yahoo! | News Search the Web... Search

Check Mail New
Search Mail... Go

Over 2,00,000 jobs. Click now

Inbox (2)
Drafts
Sent
Spam Empty
Trash Empty
Contacts Add
Calendar
Notepad
All Feeds Add
My Folders Add
bhasha
bol

Top jobs 4 u Submit CV now!
Saath ho Mouse, Milega House!
Post ur resume @naukri now

New Email Message Mobile | Options | Help

Send 1 Save Draft Spelling Cancel

To: Show BCC
Cc: Loading...
Subject: Plain Text

TODAY: 6/21 No events. Click the plus sign to add an event.

ખેડૂતની યુક્તિ

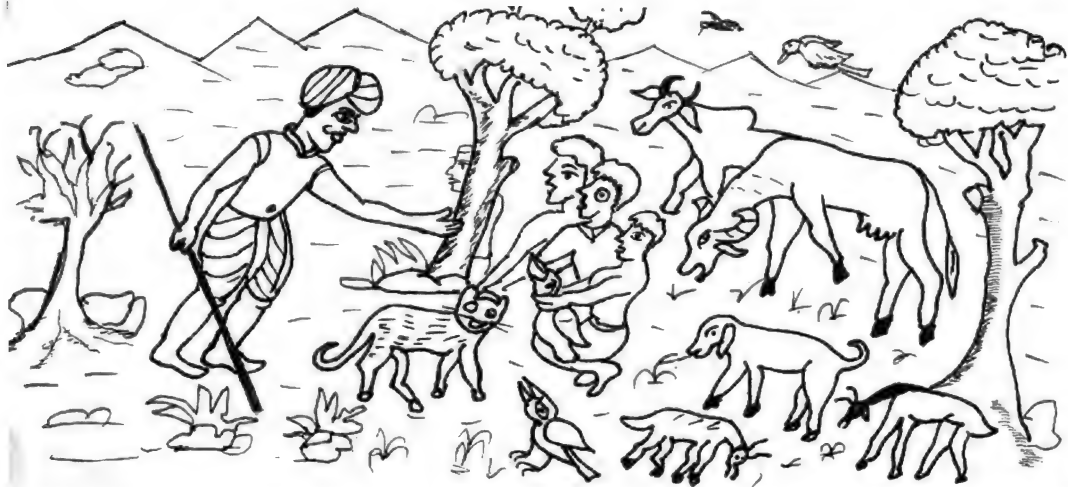

એક દિવસ એક ખેડૂત વહેલી સવારે ખેતર ભરી જઈ રહ્યો હતો. રસ્તામાં એણે જોયું કે ગોવાળિયા છોકરાઓ કાગડા, બાજ અને બિલાડી જેવા પશુપક્ષીઓનાં બચ્ચાં પકડી રમી રહ્યા હતા. તે જોઈ ખેડૂતને દયા આવી. તે ઊભો રહ્યો અને છોકરાઓને પૂછ્યું, ‘આ બચ્ચાંઓનું શું કરશો?’

એક છોકરાએ કહ્યું, ‘આ તો અમારો શિકાર છે. મારીને ખાઈ જઈશું.’

બીયારા પક્ષીઓના બચ્ચાંઓ ગભરાઈને ધીસો પાડી રહ્યાં હતાં. ખેડૂતને એ ન ગમ્યું. એણે છોકરાઓને થોડા પૈસા આપી, બચ્ચાં ખરીદી લીધાં અને ઘરે લઈ આવ્યો. એમને રોજ અનાજના દાણા ને રોટલીના ટુકડા ખવડાવી, પાણી પીવડાવી મોટાં કર્યાં. એમણે માણસની જેમ બોલતાં શીખવાડ્યું, ને પછી છુટ્ટા છોડી મૂક્યાં.

ગામ પાસેના ડુંગર પર એક મોટું વડનું આડ હતું. એ આડ પર રોજ રાતના એક કાગડો સૂવે. એ આડ પર બધા દેવદેવતાઓની સભા ભરાતી હતી. સભામાં જુદા જુદા વિષયો પર ચર્ચા ચાલતી. એક દિવસ પેલા

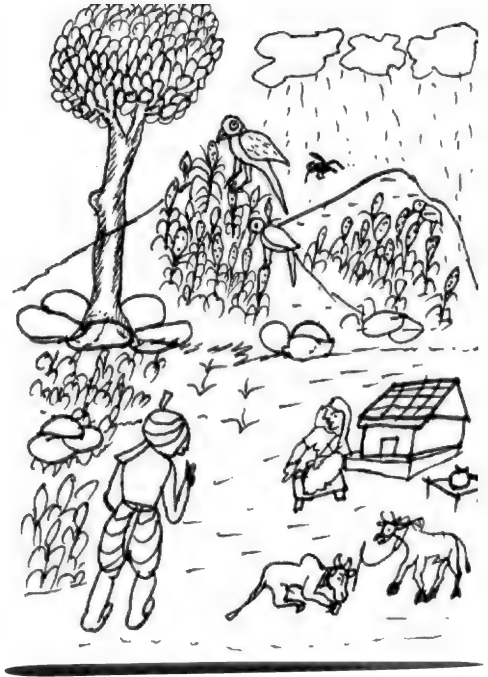
ખેડૂતની વાત નિકળીકે ખેડૂત ઘણો અભિમાની બની ગયો છે, એને પૈસાનો ગર્વ ચઢ્યો છે. દેવોએ નક્કી કર્યું કે ખેડૂતનું અભિમાન દુર કરીએ. એના ખેતરમાં આ વરસે વરસાદનું એક ટીપુંય ન પડે, એક કણ અનાજ ન પાકે, માત્ર ઢોરઢાંખર માટે ડુંગર પર વરસાદ વરસાવવાનો છે. અનાજ પાકશે નહીં, ખાવા મળશે નહીં એટલે એનું મગજ ઠેકાણે આવશે. આ કામ વરસાદના દેવ મેઘરાજને સોંપવામાં આવ્યું.

કાગડાએ આ વાત સંભળી ને ખેડૂતને ઘેર જઈ એને ચેતવણી આપી. ખેડૂતે તરફીબ કરી. જે ડુંગર ઉપર વરસાદ વરસવાનો હતો ત્યાં અનાજની વાવણી કરી.

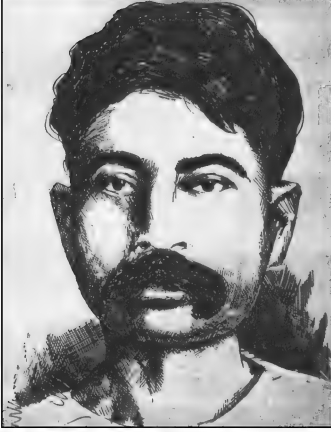
ધમધોકાર વરસાદ પડ્યો ને ડુંગર ઉપરનો પાક હવામાં લહેરાતો થયો. મેઘરાજને આ વાતની ખબર પડી. તરત જ વડના ઝાડ પર દેવતાઓની સભા ભરાઈ. બધાએ જંગલના બધા જ પોપટોને તેડીને ખેડૂતના પાકનું નુકસાન કરવાનું નક્કી કર્યું. કાગડાએ આ બધી વાતચીત સંભળી અને ખેડૂતને ચેતવી દીધો. ખેડૂતે ફરી યુક્તિ કરી. બાજ પક્ષીને ખેતરમાં છુપાવી બેસાડ્યો. જંગલના પોપટ ટોચ-ટોચ કરતા આવ્યા. બાજ પક્ષીએ પોપટની ટોળીના મુખિયાનું માથું ઉડાવી દીધું. બધા પોપટ ઘભરાઈ ગયા ને જાન બચાવવા જંગલ તરફ ઊડી ગયા. ખેડૂતનો પાક બચી ગયો.

છેવટે મેઘરાજએ જંગલમાં રહેતા ઉંદરડાઓને મોકલી પાકનો નાશ કરવાનું વિચાર્યું. ખેડૂત તો તૈયાર જ હતો. એણે ખેતરમાં ખિલાડી છુપાવી. ખિલાડીએ ઉંદરડાઓના પ્રમુખને પકડ્યો ને મારી નાખ્યો. ડરીને બધા ઉંદર જંગલમાં નાસી ગયા. એ વરસે ખેડૂતને ત્યાં ઝાઝું અનાજ પાક્યું.

ખેડૂતે જે પશુપક્ષીઓનો જાન બચાવ્યો એ બરદાંઓએ મોટા થઈ ખેડૂતનો પાક બચાવ્યો. ૐૐ

પ્રેમચંદ હિન્દી સાહિત્યના ખૂબ જ પ્રખ્યાત લેખક છે. તેમણે ઘણાં પુસ્તકો લખ્યાં છે. ખાસ વાત એ છે કે એમણે ગરીબો અને ખેડૂતોના જીવન વિશે ઘણી વાર્તાઓ લખી છે.

પ્રેમચંદનો જન્મ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યના લમહી ગામમાં ૩૧ જુલાઈ ૧૮૮૦ માં થયો હતો. એમના પિતાનું નામ અજાયબલાલ હતું. એમના પિતા પોરટ ઓફિસમાં કલાર્ક હતા. તે સમયમાં કલાર્કને ‘મુંશી’ કહેતા હતા. એટલા માટે તેઓ મુંશી અજાયબ લાલ તરીકે ઓળખાતા હતા. પ્રેમચંદ જ્યારે આઠ વર્ષના હતા ત્યારે એમની માતાનું મૃત્યુ થયું. થોડા સમય પછી એમના પિતાએ બીજું લગ્ન કર્યું. પ્રેમચંદ એમની સાવકી મા ને ‘કાકી’ કહેતા હતા. એમની કાકીનું વર્તન પ્રેમચંદ સાથે સારું ન હતું.

એક દિવસ એમના પિતાના એક મિત્રે પ્રેમચંદને બોલાવ્યા અને પુછ્યું, ‘તું કેમ આટલો પાતળો થઈ ગયો છે? શું તારી માતા તને જમાડતી નથી? શું તને દૂધ-ધી ખાવા નથી મળતું?’

એમની સહાનુભૂતિ જોઈ પ્રેમચંદ રડી પડ્યા. બીજા દિવસે જ્યારે પ્રેમચંદ જમવા બેઠા તો એમની કાકીએ દાળમાં ખૂબ વધારે ધી નાખ્યું. આ જોઈ પ્રેમચંદે પુછ્યું, ‘તમે આ શું કર્યું?’

એમનાં કાકીએ ગુસ્સે થઈને જવાબ આપ્યો, ‘કેમ? તું જ તો બધે જઈ વાત કરે છે કે હું તને દૂધ-ધી નથી આપતી.’ પ્રેમચંદને આશ્ચર્ય થયું. એમણે કહ્યું, ‘મેં આ વાત કોને કરી?’

તેમની કાકીએ કહ્યું, ‘કેમ, તેં તારા પિતાના મિત્રને નથી કીધું કે હું તને જમાડતી નથી?’

પ્રેમચંદે એમની કાકીને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો તો પણ એમની કાકીનો ગુસ્સો ઠંડો ન થયો. તે દિવસથી પ્રેમચંદે એમના દુઃખ વિશે બીજા લોકો જોડે વાત કરવાનું બંધ કર્યું.

તેર વર્ષની ઉંમરમાં એમનાં લગ્ન થયાં. એક વર્ષ પછી તેમના પિતા ગુજરી ગયા. ઘરમાં કમાવવાવાળું બીજું કોઈ ન હતું. તે સમયે પ્રેમચંદ દશમા ધોરણમાં ભણતા હતા. બહુ મુશ્કેલી વેઠીને એમણે પરીક્ષા પાસ કરી. એમને

આગળ ભણવાની ખૂબ ઈચ્છા હતી પણ તે ઈચ્છા પૂર્ણ કરી શક્યા નહીં. એમણે નોકરી શોધવાનું શરૂ કર્યું. ઘણા પ્રયત્ન પછી તેમણે વારાણસીમાં પાંચ રૂપિયામાં બાળકોને ભણાવવાનું શરૂ કર્યું. આમાંથી પ્રેમચંદ અઢી-ત્રણ રૂપિયા ઘરે આપતા અને બાકીના પૈસાથી પોતાનું ઘર ચલાવતા હતા.

એક દિવસની વાત છે. પ્રેમચંદ પાસે બિલકુલ પૈસા ન હતા. તેમણે કશું જ ખાધું ન હતું. એટલે સ્નાંય દશમા ધોરણનું એક પુસ્તક લઈ એક દુકાનમાં ગયા. એમને આશા હતી કે પુસ્તક વેચીને એમને થોડાઘણાં પૈસા મળી રહેશે. દુકાનમાં એમની મુલાકાત એક ભાઈ જોડે થઈ.

ભાઈએ એમને પૂછ્યું, ‘શું તમે ભણી રહ્યા છો?’

પ્રેમચંદ જવાબ આપ્યો, ‘ના, પણ મારી ભણવાની ઈચ્છા છે.’ ભાઈએ પ્રશ્ન કર્યો, ‘તમે દશમા ધોરણમાં પાસ થયા છો?’ પ્રેમચંદે કહ્યું, ‘હા.’ ભાઈએ ફરી પ્રશ્ન કર્યો, ‘તમને નોકરી કરવાની ઈચ્છા છે?’

પ્રેમચંદે કહ્યું, ‘હાં, પણ મને નોકરી મળતી નથી.’

ભાઈએ સલાહ આપી, ‘મારી જોડે આવો. મારા ગામની નિશાળમાં એક શિક્ષકની જરૂર છે.’

એ ભાઈ નિશાળના આચાર્ય હતા. તેમને પ્રેમચંદને અઢાર રૂપિયા પગાર પર તેમની સ્કૂલમાં શિક્ષક તરીકે નિમણૂક કરી. પ્રેમચંદ ખૂબ જ ખુશ થયા અને નિશાળમાં ભણાવવા લાગ્યા. થોડા દિવસ પછી તેમની પત્નીએ પ્રેમચંદને કહ્યું, ‘મને પણ તમારી સાથે આવવાની ઈચ્છા છે.’

પ્રેમચંદે પૂછ્યું, ‘કેમ, અહીં રહેવામાં શું વાંધો છે?’ તેમની પત્નીએ કહ્યું, ‘મને અહીં રહેવાનું ગમતું નથી. હવે તમે કમાવવા લાગ્યા છો. ચાલો આપણે જુદાં રહેવા જઈએ.’

પ્રેમચંદે પ્રશ્ન કર્યો, ‘તે પછી કાકી અને એમના છોકરાનું શું થશે? એમનો બીજો કોઈ સહારો નથી.’

તેમની પત્નીએ જવાબ આપ્યો, ‘તમારી કાકીનો વ્યવહાર આપણી સાથે સારો નથી. તો પછી તમે કેમ એમની કાળજી કરો છો?’ પ્રેમચંદે કહ્યું, ‘ભલે કાકી આપણી જોડે ખરાબ વ્યવહાર કરતાં હોય. પણ જ્યાં સુધી એમનો છોકરો કમાવવા ના લાગે ત્યાં સુધી એમની દિખરેખ રાખવાની આપણી ફરજ છે.’

આ રીતે પ્રેમચંદે તેમની કાકીની જવાબદારી લીધી. તે એમની કાકીને દશ રૂપિયા મોકલતા અને પોતે આઠ રૂપિયામાં ગુજારો કરતા. પ્રેમચંદને તેમનું ભણતર પૂરું કરવાની ખૂબ જ ઈચ્છા હતી. આના માટે તેમણે ઘરે અભ્યાસ કરી ખાનગીમાં બી.એ. ની પરીક્ષા પાસ કરી. તે પછી એમણે નિશાળમાં નિરીક્ષક ની જવાબદારી

પણ આપવામાં આવી. પણ તેમની તબિયત નબળી રહેતી હતી એટલે એમણે એ પદ છોડી દીધું અને આચાર્યના પદ ઉપર રહ્યા.

૧૯૨૦માં જ્યારે આઝાદીની લડાઈ ચાલતી હતી ત્યારે મહાત્મા ગાંધી ગોરખપુર આવ્યા. ગાંધીજીએ લોકોને સરકારી નોકરીઓ છોડવાનો અનુરોધ કર્યો. પ્રેમચંદ પર આ વાતનો ખૂબ ઉંડો પ્રભાવ પડ્યો. તેમણે બીજા જ દિવસે તેમની નોકરી છોડી દીધી અને દેશસેવામાં લાગી ગયા.

પ્રેમચંદ પોતે ગરીબી અનુભવી હતી એટલે તેમને ગરીબ લોકો પ્રત્યે ખૂબ સહાનુભૂતિ હતી. તેમને વિશ્વાસ હતો કે ભારત આઝાદ થશે તે પછી જ ખેડૂતો અને અન્ય લોકોની ગરીબી દૂર થશે. તેમની વાર્તાઓ અને નવલકથાઓમાં દેશભક્તિ જોવા મળે છે. એમની વાર્તાઓમાં ગ્રામ્ય જીવન જોવા મળે છે. તેમનાં પુસ્તકોમાં સ્ત્રી-પુરુષ, હિન્દુ-મુસલમાન, અમીર-ગરીબ, ઊંચ-નીચ, બધા જ વર્ગોનાં લોકો પાત્ર બને છે. તેમના કથાસાહિત્યમાં લોકોની ભૂખ, અશિક્ષા, શોષણ, અંધવિશ્વાસ અને લાચારીનું વર્ણન મળે છે. તેમના દ્વારા લખેલ ‘કર્મભૂમિ,’ ‘ગોદાન,’ ‘ગબન,’ ‘નિર્મલા,’ ‘સેવા-સદન,’ ‘પ્રેમાશ્રમ’ ખૂબ પ્રખ્યાત છે. પ્રેમચંદને લેખક તરીકે ખૂબ પ્રસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ હતી. સમાજસેવા કરવાની ઈચ્છાથી પ્રેમચંદ નોકરી છોડ્યા પછી પોતાના ગામડે પાછા જતા રહ્યા હતા.

તે સમયમાં લખનઉ શહેરથી ‘માધુરી’ નામની પત્રિકા બહાર પડતી હતી. એક દિવસ તે પત્રિકાના માલિક પ્રેમચંદને મળવા આવ્યા. તેમણે પ્રેમચંદને કહ્યું, ‘તમે મારી સાથે લખનઉ ચાલો.’

પ્રેમચંદે જવાબ આપ્યો, ‘આ શક્ય નથી કારણ કે મેં અહીં ગામમાં રહી ખેડૂતોની સેવા કરવાનું નક્કી કર્યું છે.’ પત્રિકાના માલિકે કહ્યું, ‘અમે તમને આ પત્રિકાના સંપાદક બનાવવા માગીએ છીએ. આથી તમે દેશની સેવા કરી શકશો.’ પ્રેમચંદે શરત મૂકી કે તેમના કામમાં કોઈ દખલ ન કરે. પત્રિકાના માલિકે આ સ્વીકાર્યું અને પ્રેમચંદ ૧૯૩૧ માં લખનઉ ગયા. ત્યાં એમણે થોડા સમય પછી ‘હંસ’ નામની પત્રિકા શરૂ કરી જેના ખૂબ વાંચકો થયા.

ધીરે ધીરે એમનું સ્વાસ્થ્ય ખરાબ થવા લાગ્યું. ૮ ઓક્ટોબર ૧૯૩૬માં તેઓ મૃત્યુ પામ્યા. પણ આજે પણ લોકો એમણું સાહિત્ય વાંચી એમને યાદ કરે છે. ☺☺

શું તમે જાણો છો ?

- ૧) આઈપીએલમાં સૌથી પહેલા ફાસ્ટેસ્ટ અર્ધસદી કયા ખેલાડીએ ફટકારી હતી ?
▶ એડમ ગિલાફ્રિકટ ▶ યુસુફ પઠાણ ▶ મહેન્દ્ર ધોની ▶ રિકી પોન્ટિંગ
- ૨) મંગોલિયાના રાજદરબારમાં માર્કો પોલો કેટલા વર્ષ રહ્યો હતો ?
▶ ૧૦ ▶ ૧૫ ▶ ૧૬ ▶ ૨૦
- ૩) ૨૦૦૪માં ખુલ્લું મુકાયેલું ‘વાલ્ડ સિટી મ્યુઝિયમ’ કયાં આવેલું છે ?
▶ દિલ્લી ▶ મુંબઈ ▶ કોલકાતા ▶ ચેન્નાઈ
- ૪) ત્રિપોલ એ કયા દેશની રાજધાની છે ?
▶ કેમેરુન ▶ લિબિયા ▶ કેન્યા ▶ થાઈલેન્ડ
- ૫) એક હોર્સ પાવરમાં કેટલા વોટ હોય છે ?
▶ ૫૨૫ ▶ ૬૧૯ ▶ ૭૪૬ ▶ ૧૦૦
- ૬) શ્રીલંકાનો સ્વતંત્રતા દિવસ કયો ?
▶ ૪ ફેબ્રુઆરી ▶ ૨૨ જાન્યુઆરી ▶ ૧૯ ઓક્ટોબર ▶ ૧૨ સપ્ટેમ્બર
- ૭) રામેશ્વર એટલે કયાંનું કાશી ગણાય છે ?
▶ પૂર્વ ▶ ઉત્તર ▶ દક્ષિણ ▶ પશ્ચિમ
- ૮) કઈ ઋતુની શરૂઆત બેસાતા વર્ષના મંગલ દિવસથી થાય છે ?
▶ શરદ ▶ શિશિર ▶ હેમંત ▶ વર્ષા
- ૯) પાવાગઢનો ડુંગર કેટલા મીટરની ઊંચાઈ ધરાવે છે ?
▶ ૮૧૯ ▶ ૯૧૮ ▶ ૮૯૧ ▶ ૯૮૧

- ૧૦) ટેપરેકોર્ડરને કયા સ્વાધનર્થી દૂર રાખવું જોઈએ ?
 ▶ ટી.વી.થી ▶ ચુંબકથી ▶ રેટેબિલાઈઝરથી ▶ ઈલેક્ટ્રીથી
- ૧૧) ઊંચાઈવદારવા કયું આસન કરવું જોઈએ ?
 ▶ શવાસન ▶ મયૂરાસન ▶ વજ્રાસન ▶ તાડાસન
- ૧૨) ૧ લિટર બરાબર કેટલા ધન સે.મી. ?
 ▶ ૧૦ ▶ ૧૦૦ ▶ ૧૦૦૦ ▶ ૧૦૦૦૦
- ૧૩) કયો ગ્રહ લીલા રંગનો હોય છે ?
 ▶ પ્લુટો ▶ મંગળ ▶ યુરેનસ ▶ નેપ્ચ્યૂન
- ૧૪) રામાનુજાચાર્યના શિષ્યનું નામ શું હતું ?
 ▶ યાદવ ▶ નરેશ ▶ ભગવાન ▶ કુરેશ
- ૧૫) ભારત-પાકિસ્તાન વચ્ચે સિમલા કરાર કયા વર્ષમાં થયા હતા ?
 ▶ ૧૯૭૪ ▶ ૧૯૭૩ ▶ ૧૯૭૨ ▶ ૧૯૭૫
- ૧૬) ખોપરી અને મેખલાનાં હાડકાંને આધાર આપવાનું કામ કોણ કરે ?
 ▶ ખોપરી ▶ રક્તધમેખલા ▶ કરોડકતંભ ▶ ઉરોદર પટલ
- ૧૭) સ્વાદા કૌંસનું બીજું નામ શું છે ?
 ▶ મધ્યમ કૌંસ ▶ કાટખૂણિયો કૌંસ ▶ ગોળ કૌંસ ▶ ધનુષ કૌંસ

ભૂક ૭૧૮-૭૬ • ૧૭૫૬૬૬૬-૩૬ • ૮૭૩૬-૫૬

• ૧૬૬૬-૪૬ • ૧૦૮૬૬-૬૬ • ૦૦૦૬-૮૬ • ૧૭૬૬૬૬-૬૬ • ૧૭૬૬૬૬-૦૬ • ૩૬૭-૩

• ૧૬૬૬-૭ • ૧૭૬૬૬-૭ • ૧૭૬૬૬૬ ૪-૩ • ૩૪૭-૫ • ૧૭૬૬૬૬-૪ • ૧૭૬૬૬-૬ • ૦૬-૮ • ૧૭૬૬ ૬૬૬૬-૬

-: ૧૭૬૬

૨૮

વાક્ય

આપણે બોલતી અને લખતી વખતે શબ્દોનો ઉપયોગ કરીએ છીએ. આ શબ્દો આપણે સમૂહમાં ઉપયોગ કરીએ છીએ. જે શબ્દ સમૂહ પૂર્ણ અર્થ બતાવે છે, તેને વાક્ય (sentence) કહેવામાં આવે છે.

દા.ત, ગોપાલભાઈ છોટાઉદેપુર રહે છે.

e.g. Gopal lives in Chhotaudepur.

વાક્યનાં મુખ્ય ત્રણ ભાગ હોય છે : ૧.કર્તા, ૨.કર્મ અને ૩.ક્રિયાપદ.

૧. કર્તા (Subject) : દરેક વાક્યમાં subject / કર્તા આવે છે.

જે વ્યક્તિ અથવા વસ્તુ વિશે આપણે વાત કરી રહ્યાં હોઈએ તેને કર્તા કહેવામાં આવે છે. કર્તા સંજ્ઞા અથવા સર્વનામ હોઈ શકે છે.

દા.ત. દેશિંગ ચિત્ર બનાવી રહ્યો છે.

e. g. Desing is making a drawing.

કોણ ચિત્ર બનાવી રહ્યું છે? - દેશિંગ. એટલા માટે, આ વાક્યમાં કર્તા 'દેશિંગ' છે.

૨. કર્મ (Object): જે શબ્દ અથવા વાક્યનું અંશ કર્તા વિશે બતાવતું હોય, તેને (Object) કર્મ કહેવામાં આવે છે.

ઉપર આપેલ ઉદાહરણ જોઈએ, તો - દેશિંગ શું બનાવી રહ્યો છે? - ચિત્ર. એટલા માટે, ઉપરના વાક્યમાં કર્મ 'ચિત્ર' છે.

દેરક વાક્યમાં કર્મ હોવું જરૂરી નથી.

દા.ત. પક્ષીઓ ઉડે છે.

e. g. Birds are flying.

આ વાક્યમાં કર્તા 'પક્ષીઓ' છે, પણ અહીં કર્મ આવતું નથી.

૩. ક્રિયાપદ (Verb): દરેક વાક્યમાં (Verb) ક્રિયાપદ આવે છે. ક્રિયાપદ કોઈ ‘કાર્ય’ અથવા કોઈ વ્યક્તિ તેમજ વસ્તુ ‘કેવી છે’ તે બતાવે છે.

દા.ત. આ ચિત્ર ખૂબ જ સુંદર છે.

e.g. This picture is beautiful.

ઉપરના વાક્યમાં ક્રિયાપદ ‘is’ છે.

રવાધ્યાય (Exercise)

નીચેના વાક્યોમાંથી Subject, Object અને Verb શોધો.

1. Suman speaks Gujarati.
2. The pigeons are eating grains.
3. The children sang a song.
4. I saw a rainbow.
5. The farmers were harvesting the crop.
6. He writes books.
7. She likes chocolates.
8. The teacher taught a poem today.
9. The potter makes clay pots.

Answers :

(S: subject; O: object; V: verb)

1. S: Suman; O: Gujarati; V: speaks / 2. S: pigeons; O: grains; V: are eating / 3. S: children; O: song; V: sang

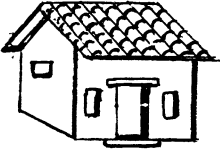

4. S: I; O: rainbow; V: saw / 5. S: farmers; O: crop; V: were harvesting / 6. S: he; O: books; V: writes / 7. S:

ચાલો નવા શબ્દો શીખીએ

કોઈપણ ભાષાને સારી રીતે સમજવી હોય, શીખવી હોય તો તેના શબ્દો જાણવા જરૂરી બને છે. શબ્દો સહેલાઈથી શીખવા માટે શબ્દની સાથે ચિત્ર હોય તો તે સરળતા શીખી શકાય છે. આ અંકમાં આપણે અલગ અલગ આદિવાસી ભાષાઓના શબ્દોને શીખીએ :

	ઘર	← ગુજરાતી →	મકાન
	ઘોર	← સઠવી →	ઢાબાવાળું ઘોર
	કેર	← ડુંગરી ભિલી →	મેરીવાળું કેર
	ઘેર	← પંચમહાલી ભીલી →	મેડી
	ઘેર	← ગરાસિયા →	મેરી
	પોંગો	← દેહવાલી →	ઓવાલી
	ઘર	← પાવરી →	બંગલો
	ઝૂંપડી	← ગુજરાતી →	તંબુ
	ઝૂંપળું	← સઠવી →	તંબુ
	ઝૂંપટી	← ડુંગરી ભિલી →	તબૂ
	ઝૂંપડી	← પંચમહાલી ભીલી →	તંબુ
	ખોઉ	← ગરાસિયા →	તેંબૂ
	પોંગલી	← દેહવાલી →	તોંબુ
	ખુપળી	← પાવરી →	તંબૂ

મહેલ ← ગુજરાતી → અડાળી

મે'લ ← રાઠવી → પહટાળ

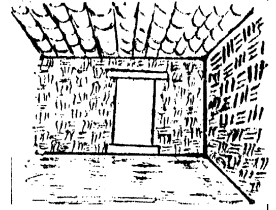
વાદળ મેલ ← ડુંગરી ભિલી → ઓહરી

મેલ ← પંચમહાલી ભીલી → ઉહરી

મેલ ← ગરાસિયા → પાઠાળ

મેહેલ ← દેહવાલી → ખોલી

ફિથુ ← પાવરી → ફટાલુ

ભીંત ← ગુજરાતી → તિરાડ

ખપેળો ← રાઠવી → તેળ

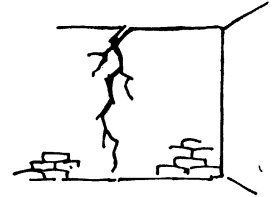
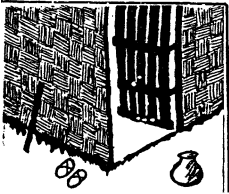
થેફર ← ડુંગરી ભિલી → તૈંર

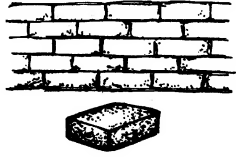
ભીતડું ← પંચમહાલી ભીલી → તેડ

ધેફરુ ← ગરાસિયા → ચીરોળ

કોંદડો ← દેહવાલી → ચિર

ભિતડો ← પાવરી → સિહાંચલો

ઈંટ ← ગુજરાતી → કુંભી

ઈંટોળું ← રાઠવી → થામલો

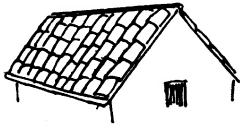
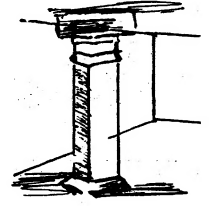
ઈંટ ← ડુંગરી ભિલી → થોપ

ઈંટ ← પંચમહાલી ભીલી → થાંમલો

ઈંટ ← ગરાસિયા → ફૂબી

ઈંટોં ← દેહવાલી → ખાંબલી

ઈંટો ← પાવરી → ખાંબ

છાપરું ← ગુજરાતી → નળિયાં

નળ્યા ← રાઠવી → થાપળા

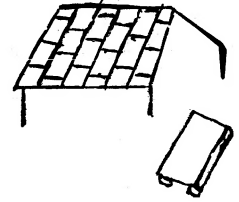
નાળો ← ડુંગરી ભિલી → થાપરા

થાપડા ← પંચમહાલી ભીલી → નળગ્યાં

પેહડાળ ← ગરાસિયા → નાળ

પાહા ← દેહવાલી → ડોવલોં

નેડાલોં ← પાવરી → નવલ્યા

ફરી મળીશું

નિશાળનું નવું વરસ શરૂ થાય ત્યારે નવા વરસના અભ્યાસક્રમ માટેનાં સરસ પુસ્તકોની રાહ આપનામાંથી દરેક બાળક જોયા કરે છે. આ નવાં પુસ્તકોને ફેટલી સરસ સુગંધ હોય છે! જેની મજા અદ્ભુત હોય છે. નવાં કપડાં ખરીદીએ તો તેને પણ અનોખી તાજગી હોય છે. પણ નવાં પુસ્તકોની સુગંધ ખરેખર જ અવર્ણનીય હોય છે. આ સુગંધ જે શાહીથી પુસ્તક છપાયેલું હોય છે તેની હોય છે. આશરે એકસો પચીસ વરસ પહેલાં ઈંગ્લંડમાં પર્સિ નામના સંશોધકે આ જ શાહી પહેલી વાર બનાવી હતી. તે પહેલાં પણ પુસ્તકોના મુદ્રણનું કામ થતું હતું, પણ તેની અંદર તેલ અને કોલસાની ભુકકીના મિશ્રણથી મુદ્રણ માટેની શાહી બનાવેલી રહેતી હતી. આથી તે સમયમાં છપાઈખાનામાં કામ કરવાવાળાનાં હાથ અને મોં કોલસા અને તેલથી વાંદરા જેવાં કાળાં બની જતાં હતાં. એ શાહી સૂકાવા માટે પણ આશરે છ થી આઠ કલાક સુધી કાગળ પાથરવા પડતા હતા. અને ક્યારે, વરસાદમાં એ કાગળ ભીના થાય તો શાહી કાગળ પર ચારેમેર ફેલાતી હતી. પર્સિને લાગ્યું કે પુસ્તકોમાં લખાયેલ જ્ઞાનવર્ધક સામગ્રીની આવી સ્થિતિ નહીં થવી જોઈએ. આના માટે જરૂરી હતું કે શાહી ઝડપથી સૂકાઈ જાય. એવા શાહીની નિર્મિતી માટે પર્સિ સંશોધન કર્યું. તેણે તેલની જગ્યાએ અન્ય રસાયણોનો વપરાશ કર્યો. પરિણામે, માત્ર છપાઈ માટેની કાળા રંગની શાહી નહીં પણ વિવિધ રંગની શાહી એ વિકસવી શક્યા.

આપણા ત્યાં પ્રાચીન સમયમાં વનસ્પતિમાંથી શાહી બનાવવાની પરંપરા હતી. જેટલા રંગની વનસ્પતિ મળે છે એટલા રંગની શાહી મળતી હતી. એ જ શાહીનો વપરાશ કપડાંને રંગીન બનાવવા માટે પણ કરવામાં આવતો હતો. આપણા ગુજરાતમાં બાંધણી નામની કપડાં રંગાવવાની કલા રહેલી છે જે વિશ્વવિખ્યાત થઈ છે. બાંધણીના કપડાં માટે નાના નાના લાકડાના કટકા અથવા નાના કાંકર કે પથ્થર

૩૪

કપડાંમાં વીંટીને અને ધાગાથી સારી રીતે બાંધી પછી શાહીમાં ડુબાવીને કપડા રંગાવવાની પ્રક્રિયા હોય છે. તમને ક્યારેય સમય મળે તો રૂમાલ કે એવો નાનો કપડાનો કટકો લઈ તમે પણ આ પ્રક્રિયા પોતે અજમાવી

શાકો. આપણા દેશમાં કપડાં બનાવવાવાળા અને ચિત્રકાર વનરૂપતિમાંથી તૈયાર થયેલા રંગનો વપરાશ સદીઓથી કરતા આવ્યા હતા.

આશરે ૧૮૬૦ દરમિયાન ઈંગ્લંડમાં રસાયન દ્વારા પહેલી વાર સાબુ બનાવવામાં આવ્યો. આ સાબુનું કારખાનું લીવરપુલ નામના શહેરમાં આવેલું હતું. અને ત્યાંથી રાસાયણિક સાબુ આપણા દેશ સુધી આવતો થયો. તે પહેલાં આપણા ત્યાં જંગલની વનરૂપતિમાંથી સાબુ બનાવવાની પરંપરા હતી. ઈંગ્લંડથી આવેલા સાબુથી આપણા ત્યાંનાં કપડાં ધોયા પછી આપણા દેશમાં જે વનરૂપતિનો રંગ કપડાંને આપવામાં આવતો હતો એ છૂટો થવા માંડ્યો. ત્યાર પછી જ્યારે ઈંગ્લંડમાં પર્કિનસાહેબે રાસાયણિક રંગ બનાવ્યા તો એવા રંગની આપણા દેશમાં પણ જરૂરિયાત ઊભી થઈ. સૌથી પ્રથમ આ રંગ કોલકતામાં આવ્યો, કારણ તે સમયે અંગ્રેજ સરકારનું પાટનગર કોલકતા રહ્યું હતું. એ રંગ ત્યાંથી ઢાકા સુધી પહોંચ્યો. તે પહેલાં ઢાકામાં સફેદ મલમલ તૈયાર કરવાનો વ્યવસાય હતો અને ઢાકાની મલમલ એટલી તલમ રહેતી હતી કે એક આખી સાડીને સારી રીતે ઘડી કરીએ તો એક દીવાસળીની પેટીમાં પણ મૂકવી શક્ય હતી. આ પર્કિનસાહેબના નવા રંગ ઢાકા સુધી પહોંચ્યા અને સૌથી પ્રથમ ઢાકાના મલમલનો વ્યવસાય બંધ થવા લાગ્યો. કારણ કે દરેક જણ રંગીન કપડાનાં ચાહક બની ગયાં હતાં. સફેદ સાડી વાપરવાવાળાં ભાગ્યે જ બાકી રહ્યાં હતાં. આ આખો વ્યવહાર એટલા હદ સુધી પહોંચ્યો કે માત્ર જે સ્ત્રીનો પતી ગુજરી ગયો હોય, એવી જ સ્ત્રી સફેદ સાડી પહેરે એવી માન્યતા ફેલાઈ ગઈ.

નવા રંગ સાથે રંગ વાપરવા માટેનાં નવાં તંત્રોએ ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો. દા.ત. અત્યારે ચિત્રકલાના વર્ગમાં તમે જે બ્રશ વાપરો છો એવા બ્રશ તે પહેલાં ભારતમાં ચિત્રકાર વાપરતા ન હતા. એમના બ્રશ સીધા નહીં પણ થોડા વાંકા રહેતા હતા. હવે સોય જેવા સીધા બ્રશ વાપરવાનો સમય શરૂ થયો. આપણા ત્યાંના ચિત્રકાર પણ કેવા સરસ મજાના! આ નવા બ્રશથી સૌથી પહેલાં આપણા ચિત્રકારોએ અંગ્રેજોનાં વ્યંગચિત્ર બનાવ્યાં. વ્યંગચિત્ર એટલે જે ચિત્ર જોઈ આપણને હસવું આવે છે. અંગ્રેજોના બ્રશ અને અંગ્રેજોનો રંગ લઈ આપણા ચિત્રકારોએ જે વ્યંગચિત્ર બનાવ્યાં એ બધાં ચિત્રકાર કોલકતાના કાલીઘાટમાં ભેગા થતા હતા અને ત્યાં જ એમનાં ચિત્રોની ખરીદી કરવા માટે લોકો જતાં હતાં. એટલે એ બધાં ચિત્રોને કાલીઘાટ

ચિત્રો તરફ ઓળખવામાં આવ્યાં.

મહાત્મા ગાંધીને અંગ્રેજોએ લાવેલા રંગ અને અન્ય સાધનોથી ભારતના વણકર અને અન્ય વ્યાવસાયિકોને જે ઠેસ પહોંચી હતી તેની પૂર્ણ કલ્પના હતી. એટલે જ મહાત્મા ગાંધીએ ખાદી જેવા કપડાના વ્યવસાયનો આગ્રહ રાખ્યો. જે પ્રમાણે ચિત્ર બનાવવાના બ્રશ થોડા વાંકા રહેતા હતા તે જ પ્રમાણે લખવાની કલમની નીલ પણ પેહલાં થોડી વાંકી રહેતી હતી. આશરે બદામના આકારની. અંગ્રેજોએ જે કલમ અહીં લાવ્યા તેની નીલ ત્રિશૂળના આકારની હતી. ધીમે ધીમે એ અંગ્રેજી નીલ આપણા ત્યાં પ્રચલિત થઈ અને કલમથી લખવાવાળાના અક્ષર પણ થોડા બગડતા ગયા. આશરે ૩૦ વરસ પહેલાં આપણા દેશમાં બોલપોઈન્ટ પેનનો પ્રવેશ થયો. પ્લારિટિકના પાઈપમાં ભરેલ પાઉડર જેવી શાહીથી બોલપોઈન્ટ પેનની નિર્મિતિ થઈ હતી. એ શાહી પૂરી થયા પછી ફરી એક વાર નવો પ્લારિટિકનો પાઈપ નાખી એ જ બોલપોઈન્ટ પેન ફરીથી વાપરવાની પદ્ધતિ હતી. ધીમે ધીમે પ્લારિટિકની કિંમત ઓછી થતી ગઈ અને એક બોલપોઈન્ટ પેનની શાહી પતી ગયા પછી એ પેન કચરામાં ફેફાં દેવાની પ્રથા શરૂ થઈ. પહેલાંના જમાનામાં એક જ કલમ બાળકો ત્રણ ચાર વરસ સુધી વાપરતા હતા. ઘણાં બધાંએ તો એક જ કલમ દ્વારા કૉલેજની બધી પરીક્ષા પસાર કરેલા દાખલા પણ મળતા હતા. જેથી એવા વિદ્યાર્થીને પોતાની કલમ વિશે લાગણી રહેતી હતી. બોલપોઈન્ટ પેન આવવાથી લખનાર અને કલમ વચ્ચેની લાગણી જતી રહી. સાથે સાથે જ લખનાર અને લેખન વચ્ચેની પણ લાગણી ઓછી થતી ગઈ. એટલે હસ્તાક્ષર સારા હોવા એ વ્યક્તિત્વનો વિકાસ છે એવી માન્યતા ભુંસાઈ ગઈ. આજે સ્થિતિ એવી છે કે પોતે લખેલા અક્ષર પણ વાંચતાં લખનારને પરસેવો આવી જાય છે. આટલી હદ સુધી લેખનકલા નબળી બની છે.

તમારી નિશાળ ખુલી ગઈ. નવું શૈક્ષણિક વરસ શરૂ થયું. નવા પુસ્તકો હાથમાં આવ્યા. એ પુસ્તકોનો સુંગધ સારો છે. પણ એ પુસ્તકોમાં છપાયેલા અક્ષર જેટલા સુંદર છે એટલા સુંદર અક્ષર આપણા પોતાના પણ હોવા જોઈએ. ૭૭

